

Kölcsey Ferenc

Készítette: Varga József

1. Kölcsey gyermek- és ifjúkora

1.1 A gyermek Kölcsey

Kölcsey Ferenc 1790. augusztus 8-án született Szödemeteren egy olyan család sarjaként, mely eredetét egészen a honfoglaló Ond vezér unokájáig, Etéig vezette vissza. A família később három ágra szakadt: kölcsei Kendékre, kölcsei és ártánházi Bornemisszákra és kölcsei Kölcseyekre, szoros kötelékekkel fonódva egymáshoz. Az ő birtokukban állt Kölcse, Istvándi, Szekeres, Cseke, Csécse, Milota, Kömörő, Ökörítő, Mácsa és Etetyukodja az összes ott lakóval, valamint a településhez tartozó egyéb dolgokkal együtt. Torboszló, Anyatava, Csűröstelek, Petlend és Urbánd pedig halászhelyekkel, híd- és révvámokkal állt a birtokukban.¹

Kölcsey a barátjának, Szemere Pálnak 1833. március 20-án Pozsonyból küldött levelében írtak szerint anyai dédanyja, Bydeskúti Zsigmondné házában jött a világra. Az apai ági leszármazását egészen addig a Kölcsey Ferencig vezeti vissza, aki Károlyi Sándor gróf, II. Rákóczi Ferenc egykori hadvezére szolgálatában tevékenykedett szolgabíróként. Az ő egyik fiának, Dienesnek volt a fia Péter, a költő édesapja.² Ezt a Pétert nagybátyja, Kölcsey Sámuel hívta magához Álmosdra gazdálkodni, érkezésének időpontja az 1782-t követő évekre tehető. Születési évét 1748 és 1752 közé teszik, iskoláztatásáról nem tudunk, széleskörű műveltségét azonban szívesen emlegetik.³ Sámuel úr tudatosan szervezte meg a saját maga és unokaöccse életkörülményeit, mely munkájának köszönhetően Kölcsey Péterből nem sokkal később földesúr és családos ember lett: 1787 májusában ugyanis feleségül vette Bölöni Ágnest, a költő-politikus leendő édesanyját.⁴

A Bölöni-család Kraszna vármegyében mozgott otthonosan. A családi házuk Kémeren állt, a Bydeskútiak pedig Közép-Szolnok vármegyében, azon belül Szödemeteren laktak. Bölöni Ágnest 1767. április 21-én keresztelték meg, elképzelhető, hogy ő maga is ott született. Nem tudjuk, hogy mikor került nagymamája házához, ahogy arról sincsenek adataink, hogy egyedül lakott-e ott, vagy pedig két évvel fiatalabb húgával, Juliannával. Arra viszont nem lehetetlen gondolnunk, hogy a leendő házaspár, érezve a rokoni támogatás szeretetteljes légkörét, a házasságukra vonatkozó, mindkét oldalról érkező ösztönzést

---

¹ Szentimrei Jenő: *Ferenc tekintetes úr*. Kölcsey Ferenc életregénye. Kolozsvár, Castrum Kiadó, 2000. 137. old.

² Szauder József – Szauder Józsefné (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei*. III. kötet. Budapest, 1960.
<http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#222>

³ Szentimrei, 2000. 32-33. old.

⁴ Csorba Sándor (szerk.): *Kölcsey Ferenc debreceni diákéveinek iratai*. Fehérgyarmat, Kölcsey Társaság, 2012. 24-25. old.

szófogadó magatartással fogadták el. Ágnes asszony ragaszkodhatott a nagyanyai házhoz, hiszen első két gyermekét: Borbálát (1788. július 2.), aki nem sokkal később meg is halt, és, mint láttuk, Ferencet is ott szülte meg. Őt születése után egy nappal tekintetes Mihálydiné asszony tartotta keresztvíz alá, róla azonban nem rendelkezünk adatokkal.⁵

Kölcsey Ferenc életének első jelentősebb eseménye az volt, amikor 1796 márciusában Debrecenbe vitték tanulni. A kisfiú nem szerette a kollégium rideg falait, úgy kellett őt beédesgetni: könyveket ígértek neki, melyeket aztán büszkén mutogatott osztálytársainak.⁶ Ehhez az érzéséhez egy nem sokkal korábban elszenvedett betegség, a variola, vagyis feketehimlő is hozzájárult, melynek következtében Ferenc négyéves korában, 1794-ben elvesztette bal szemét. A pestishez hasonlóan e járványos megbetegedéstől is évszázadokig rettegetek az emberek. Még a XVIII. században is olyan pusztításokat vitt végbe, hogy Berlin, Bécs, Prága és Pest kórházaiban 40%-os volt a halálozási arány. Amikor Ferenc állapota rosszabbodott, a gyermek dajkája, Panna asszony, akit Péter úr és felesége még Közép-Szolnokból hozott magával Álmosdra, elmondta ennek a betegségnek az ő vidékén alkalmazott kezelési módját: a sütőkemencét felhevítik, de oly módon, hogy a lapáton bedugott száraz kukoricaszár ne kapjon lángot.⁷ Aztán rákötik a lapátra a beteg gyereket, aki, ha idősebb, magától is bebújik. Majd annyi időre rázárják az ajtót, míg édesanyja elmond érte hét miatyánkot. Ennek letelte után a gyereket gyorsan kivesszik a kemencéből, a testét faolajjal kenik be, majd befektetik a jó meleg ágyba. A kelések a testén kifakadnak, a gyermek pedig láthatóan megkönnyebbül. Ez egy darabig így is történt, csak hogy Ágnes asszony már az ötödik Miatyánk után feltépte a kemence ajtaját, hallva gyermeke lelkendező szavát, s épp ekkor pattant a tüzes szén Ferenc bal szemébe.⁸ A kemence egyébként egy 2-3 köbméter űrtartalmú, felfelé keskenyedő és boglya formájú „épület az épületben”, ugyanis némelyik nemcsak a konyha jó egyharmadát, hanem akár a felét is elfoglalhatta. Nemcsak főzésre használták, hanem kenyeret is sütöttek benne, de jó volt még gyümölcsaszalásra, sőt, kenderszáritásra is.⁹

---

⁵ U.o., 10-11. old.

⁶ Taxner-Tóth Ernő: *Kölcsey és a magyar világ*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992. 31-32. old.

Szentimrei Jenő regényében az eseményt Péter úr halála utánra teszi. Nála a kis Ferenc azért nem akar a debreceni kollégiumba járni, mert inkább özvegy anyjáról és testvéreiről szeretne gondoskodni. A család ugyanis időközben megszorodott: 1793-ban Sámuel jött a világra, 1794-ben a mindössze alig egy évet élt Mária, 1796-ban Ádám, 1797-ben pedig a posztumusz gyermek, ifjabb Kölcsey Péter. A regényben egyébként a kisfiút a „felvételi” alatt maga Csokonai Vitéz Mihály vegzáltatta, akivel kapcsolatban Ferenc kijelentette: a hozzá hasonló emberektől szívesen tanulna (ld. Szentimrei, 2000. 30-32. old., U.o., 33-35. old.).

⁷ Ez a mi mai fürdőinkben használatos kamrának felel meg, ahol a levegőt 60-70 Celsius fokra hevítik fel. Már Seneca is megemlíti.

⁸ Szentimrei, 2000. 14-16. old.

⁹ Mihályhegyi Géza: *Kölcsey Ferenc gyermekkori betegsége és népi gyógyítása*. In: Antall József (szerk.): *Orvostörténeti közlemények*. Budapest, Hungária Kiadó, 1979. 123-125. old.

1796. augusztus 9-én azonban egy olyan esemény történt, mely örökre megváltoztatta a Kölcsey-család életét. E napon ugyanis Péter úr életét vesztette azért, mert ekkor ő vitte rokonának, Péchy Imrének megtévelyodott feleségét kedélyjavító sétakocsikázásra, aki ezért rátámadt, fojtogatni kezdte, majd halálos félelembe kergette. Viszont Vajda Viktor kiderítette, hogy e betegség kapcsán árnyaltabb megnyilatkozásokat kéne adni, ugyanis Péchyné még négy gyermeknek adott életet ez után a tragikus esemény után. A betegség 1798-tól kezdve hatalmasodott el rajta, majd 23 évnyi szenvedés után halt meg 1821. június 28-án, 54 éves korában.¹⁰

1. 2 A debreceni kollégium falai között

Mindeközben Sámuel úr sikerrel járt a házvásárlás során Debrecenben: talált egy kétszobás-konyhás házat a Kollégiumhoz közel, ahol a kis Kölcsey, mint családfő, külön kvartélyt kapott, s ahol nyugodtan tudott tanulni. Azonban nem volt rá elég a pénz, így másik ház után kellett nézni, melyet hamarosan meg is találtak, és amely a Péterfia és a Hüvelyes utca sarkán állott. Ferenc egyébként se nem volt jobb, se pedig nem volt rosszabb tanuló a többinél, csak arra vigyázott, nehogy kötelességmulasztáson érjék, és nehogy megszégyenítsék. A nyarakat ezután is mindig Szödemeteren töltötték, itt volt a család igazi otthona.¹¹

A debreceni kollégiumban, akárcsak a mai oktatási rendszerben, a tanév két félévre: nyárirra és télire oszlott. Az első májustól novemberig tartott, míg a második novembertől májusig. Az oktatást több szünet szakította meg: a három nagy ünnep előtt és után 1-1 hét, az országos 4 nagyvásárhoz kapcsolódóan 3-3 nap, a vizsgák, az aratás, valamint az őszi adománygyűjtés ideje alatt pedig 1-1 hónapnyi vakáció. A félévi vizsgák szeptemberben és márciusban folytak le a két napéjegyenlőség idején, közülük a tanév végi márciusi volt a szigorúbb, ez annyira nyilvános volt, hogy nemcsak a városi és az egyházi vezetők lehettek jelen, hanem a szülők is, sőt, megjelenhettek a testvériskolák küldöttei is. Az egyes osztályokkal foglalkozó tanítókat a félévek végén, akárcsak a diákokat, szintén elszámoltatták. A vizsgabizottság a tőlük kapott jelentések birtokában folytatta le a vizsgáztatást, valamint állapította meg a tanulók társaik közt elfoglalt helyét elért eredményeik tükrében. A jelentésben a tanítók naplóként tüntették fel a füzetet, melyben az általuk évközben kijelölt feladatok, valamint az iskolai gyakorlatok letisztázott megoldásai

---

¹⁰ Csorba, 2012. 19. old.

Szentimrei regényében Péchy Imre volt egyébként az, aki Péter úr özvegyének figyelmébe ajánlotta a debreceni kollégiumot

¹¹ Szentimrei, 2000. 33-36. old.

szerepeltek. Ez volt a vizsga írásbeli része. A tanítás egész évben folyamatos volt, a hét minden napján, így vasárnap is. A szünetekben a munka csökkentett időbeosztással zajlott. Ha szükség volt magántanító segítségére, a szülőknek kellett kérniük és fizetniük is érte. Az így szükségessé vált tanerőt a kollégium gondnoka és a professzori kar közös egyetértésben jelölte ki, „számításba véve a növendék tehetségét, helyzetét és kényelmét”. A változást az apának kellett a kollégiumban bejelentenie, az özvegyen maradt anya pedig a professzorok lakását volt kénytelen felkeresni, ugyanis lányok, asszonyok nem léphettek az intézmény falai közé. A vállalható magántanítványok száma törvény által megszabott keretek közé volt szorítva, a magántanár pedig az osztályfelügyelő ellenőrzése alatt állt. Nem mulaszthatott egyetlen tanítási órát sem, tanítványaival szünetekben is foglalkoznia kellett. Ha ezt elmulasztotta, először egy-egy heti kollégium falai mögötti bezárással büntették, többszörös mulasztás esetén azonban már elvesztette tanítványait. Ha pedig kegyetlen volt velük, túlzásba vitte a verést, avagy testi és anyagi kár okoztatott, abban az esetben már polgári eljáróság számoltathatta őt el.¹²

Kik voltak Kölcsey Ferenc híresebb tanárai? Budai Ézsaiás professzor például, akit diákjai Ézsaiás prófétának hívtak, a magyar és latin ékesszólás tanára volt. Nagy érdemekkel bírhatott a szónok Kölcsey elindításában. Fiatalon megszerezte a filozófiai doktorátust a göttingai egyetem, ugyanez az intézmény 1817-ben teológiai doktori címet is adott neki. Budai volt a magyar nyelvű oktatás egyik előharcosa, akinek tankönyveit az olvasóközönség is tisztelte. E műveiben feldolgozta a magyar és az egyetemes történelmet anyanyelvén, valamint írt egy görög-latin irodalomtörténetet is ugyancsak e nyelven. Munkájában buzgó vetélytársra akadt Ercsey Dániel személyében, aki a bölcséleti tanulmányokat szándékozott magyarul megszólaltatni: bölcsélet-történetet, logikát, lélektant és metafizikát adott elő. Ő ébresztette fel Kölcseyben az e tudományok felé való hajlandóságot. Sárváry Pál a számtan-fizika tanszéken tevékenykedett, ő honosította meg a kollégium falai között a rajzoktatást. Széplaki Pál a jogi tudományokat részesítette előnyben. Eredetileg ügyvéd volt Pesten. A kollégiumban egymaga foglalkozott polgári, egyházi és büntetőjoggal, valamint politikával és statisztikával. Szilágyi Gábor és Varga István teológiával foglalkozott, ami Kölcseyt nem igazán érdekelte, Magyar Mihály¹³ azonban jóval nagyobb hatást tett rá.¹⁴

---

¹² Csorba, 2012. 27-29. old.

¹³ Őt a diákjai Magyar Miskának nevezték.

¹⁴ Szentimrei, 2000. 272-273. old.

Hogy emlékeztek Kölcseyre, a debreceni diákra társai? Legjobb barátja, Kállay Ferenc¹⁵ szerint ahelyett, hogy diáktársaival együtt labdázott volna, inkább egyik barátjával, Takáts-csal (ő volt az, aki a túl sok tanulásba halt bele) félrevonult, s a dombtetőn felépítették Athént Cornelius Nepos alapján. Csontokból jelölték ki hőseik lakhelyét, majd a hősi csatáknak állítottak saját tudásuk szerint emléket.¹⁶ A nyári szünetekben pedig elvettek tőle minden könyvet, nehogy véletlenül belehaljon a túl sok tanulásba. Kölcsey azonban már ekkor is leleményes volt: a padláson tárolt újságokat és könyveket időnként elszedte, s időtöltés színe alatt kiment a szőlőbe olvasni. Később persze rajtakapták, keményen meg is dorgálták érte, de ez őneki nem számított.¹⁷

1802-ben azonban súlyos csapás érte az árvákat: Bölöni Ágnes egy tűzvész után meghült, majd nem sokkal később meg is halt.¹⁸ Ferenc és testvérei új gyámot kaptak Gulácsy Antal személyében, aki 1812-ig „árendában” tartotta örökségüket. Szerencsájukra a bérleti díjak fennakadás nélkül folytak be, így Ferenc és testvérei minden anyagi gond nélkül éltek életüket. 1815-ig lényegében nem is volt gondjuk, ugyanis a mezőgazdasági áruknak jó keletje volt a Habsburg Birodalomban.¹⁹

Kölcsey 1809-ben fejezte be tanulmányait a debreceni kollégiumban, s, mint az utolsó vizsgát is teljesített jeles diák, Kállay barátjával együtt a püspöki asztalnál szerénykedik. A professzori kar legnagyobb tekintélye, Budai Ézsaiás elismerését. Kölcsey azonban nem nagyon szeretett kitűnni társai közül. A debreceni sógorok Kazinczyról folytatott gyűlölködéssel teli társalkodását hallva²⁰ azonban örökre meggyűlölte az egész helyet. Ugyan még a következő tanév kezdetéig Debrecenben maradt, de csak azért, hogy Ádám öccsének erélyes instruktort szerezzen.²¹

1.3 Kölcsey és Kazinczy

Még Kölcsey debreceni tanulmányai alatt, 1805-ben meghalt Csokonai Vitéz Mihály. A diák a költő temetésén látta először messziről Kazinczy Ferencet. Maga a széphalmi Mester egy Szentgyörgyi Józsefnek 1805. február 10-én küldött levelében megemlítette, hogy a

---

¹⁵ Kállay Ferenc (1790-1861) jogász, őstörténész, az MTA tagja. Szülővárosában, Debrecenben tanult a kollégiumban, ahol életreszóló barátságot kötött Kölcsey Ferencsel. 1814-1827 között hadbíró volt Kézdivásárhelyen. Ezután nyugalomba vonult: először Erdélyben, majd 1832-től Budán élt.

¹⁶ Kulín, 1998. 185–186.

¹⁷ Uo. 186–187.

¹⁸ Szentimrei, 2000. 37-38. old.

¹⁹ Taxner-Tóth, 1992. 102. old.

²⁰ Fazekas Mihály, az egykori főhadnagy és később a *Ludas Matyi* szerzője, és Diószegi Sámuel, a nagypap, akik nem tudták neki lenyelni, hogy Debrecent Árkádiának akarta csúfolni, ahol szamarak legelésznek

²¹ Szentimrei, 2000. 44-53. old.

halálhírről tudósítást küldött „*az újságírónak*”. Majd megkéri a címzettet: Csokonai még kiadatlan műveivel kapcsolatban lépjen érintkezésbe a költő anyjával. Szerinte ugyan változtatni kell ezeken a munkákon, de csak annyit, „*ahogy idegen munkában változtatni szabad.*”²²

Amikor Kölcsey levélben felvette a kapcsolatot Kazinczyval, az Magyarország régi térképeivel volt elfoglalva. A Mester ugyanis még 1807-ben indított el egy vitát Magyarország régi térképeiről, s voltaképp ez adott Kölcseynek ihletet levele megírásához. Kazinczy zárótanulmánya 1808. március 12-én és 16-án jelent meg, Kölcsey tehát rengeteg idővel rendelkezett kérdései tisztázásához: Kazinczy és ellenfele, Kresznerics Ferenc ugyanis ugyanannak a szerzőnek munkájára utalt, a kérdés tehát az volt, hogy mikor jelentek meg a szövegek.²³ Kölcsey szerint „*az Orczyak s Rádayak barátja*” által pataki abrosznak nevezett művet és az Ortelius²⁴ *Theatrum*ában lévő térképet körülbelül ugyanabban az évben, 1556-ban készítette Lazius. Kölcsey úgy véli: a térképésznek volt egy szintén ugyanebből az évből származó kisebb munkája, a „*Rerum contra turcas in Pannonia, ad Baboczam et Szigethum a. 1556. gestarum narratio*”, s lehet, hogy a pataki emellé készült. És a diák még azt is kiderítette, hogy Lazius első térképe 1546-ból való, címe pedig „*Vienna Austriae. Rerum Wiennensium commentarii in 4 libros distincti, in quibus celeberrimae illius Austriae civitatis exordia, vetustas, nubilitas, magistratus, familiaeque ad plenum (quod aiunt) traduntur.*”. Levele végén megkérdezi Kazinczytól: nem emlékszik-e édesanyjára, Bölöni Ágnesre, aki e „*ház ismertségével dicsekedett*”. Csakhogy ő már hét éve halott, gyermekének, e levél írójának meg „*nem volt többé alkalmatossága, hogy a T. Úrtól közelebbről megesmertessen*”.²⁵ Amikor Kazinczy e levelet kézhez kapta, épp Bécsbe készült. Nem nagyon volt ideje arra, hogy e kissé okoskodó levéllel foglalkozzon. Bölöni Ágnesre egyáltalán nem emlékezett.²⁶ Válaszában mindazonáltal megköszönte Kölcsey felvilágosításait, s megígérte: amint ideje engedi, fel fogja azokat használni a *Hazai Tudósításokban*. Reméli, hogy „*kedves öcsémuram is egykor munkás tagja lesz nemzetünknek*”, s felszólítja jegyzetek írására. Levele végén Kölcsey figyelmébe ajánlja

---

²² Kazinczy Ferenc: *Levelek*. É.n. <http://mek.oszk.hu/05600/05606/html/#48>

²³ Taxner-Tóth, 1992. 42. old.
Szentimrei, 2000. 37-41. old.

²⁴ Abraham Ortelius (1527-1598) eredetileg könyvillusztrátor, aki később a térképrajzoláshoz is kedvet kapott. Levelezésében a kor valamennyi térképét összegyűjtötte. Korszakalkotó munkája, a *Theatrum* 1570-ben jelent meg.

²⁵ Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#2>

²⁶ Taxner-Tóth, 1992. 43. old.

Marmontel-fordítását,²⁷ s reméli, hogy munkája, avagy „*inkább az a stílus, ízleltetnék, kivált Debrecenben, hol csak az látszik magyarul tudni, aki úgy beszél, hogy a gubások is megértsék*”.²⁸ A debreceni diák számára Kazinczy ugyan még sokáig elérhetetlen maradt, leveleiben azonban hatást tudott gyakorolni rá. Felszólította, hogy tanuljon jól meg görögül, valamint kibővítette addigi poétikai ismereteit: elkezdte fokozatosan beletáplálni a szókincs és az egységesített nyelvtani szabályok meghatározó szerepét. Kazinczy nagy költői és műfordítói tapasztalatainak köszönhetően Kölcsey még debreceni tanáraitól se tudott volna ilyen tanácsokat kapni.²⁹

Miután sikerült Ádám öccsének erélyes instruktort szereznie, Kölcsey 1810 januárjában Péchy Imre kíséretében Pestre utazott törvénygyakorlatra, amihez leírása szerint nem nagyon fűlött a foga.³⁰ Itt ismerkedett meg Kazinczy triászával, közülük különösen Szemere Pállal maradt élete végéig jó barátságban. Később megismerte a niklai remetét, Berzsenyi Dánielt, akinek szegedi tájszólását egy kissé megmosolyogta, viszont a tiszteletére rendezett összejövetelel történt mulatozását látva elment tőle a kedve.³¹ Erről Szemere levélben tudósította is Kazinczyt.³² Eközben Péchy Szilassy József protonotáriusnál helyezte el Kölcseyt. Ezzel hivatali érvényesülését akarta elősegíteni, a fiatalember azonban elvetette ezt a lehetőséget. Habár Szilassy irodalomkedvelő volt, viszonyuk rendkívül hideggé vált. Kölcsey a tavaszt tanulás helyett inkább legújabb barátja, Szemere társaságában töltötte, vizsgái így elmaradtak, pártfogója pedig egyszerűen hazaküldte. Ezzel megszakadt kapcsolata Péchy Imrével. A távozásnak nemcsak ez volt az oka: Kölcsey súlyosan megbetegedett. A betegség igazán Debrecenben tört ki rajta, sőt, egyfajta rossz hangulat is erőt vett rajta, ezeknek köszönhetően szinte menekült Pestről.³³

Kölcsey álmosdi napjai nem voltak mindig sivarak, sőt, sok maradandó élményt is kapott innen. Még édesanyja halála után valaki másnak a nevét is felírta egy darab papírra, de nem tudunk róla semmi egyebet. A szakirodalom Péchy Jeanette Johanna Jankára gondol, aki 1815-ben Szepessy Ferenc felesége lett, s onnantól kezdve Zsolcán lakott. Az álmosdiak azonban Karolina Amáliára, Kölcsey egykori pártfogójának másik lányára tették le voksukat.

²⁷ Kazinczy 1808-ban lefordította, s megjelenítette Marmontel szívképző regéit (fordításairól bővebben ld. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/5-a-magyar-irodalom-a-xix-szazad-első-harmadában-15FC/kazinczy-ferenc-1771/kazinczy-ferenc-forditasai-17C2/>). Marmontel egyébként egy XVIII. századi francia történész és író volt, az enciklopédista mozgalom tagja.

²⁸ Kazinczy, É.n.. <http://mek.oszk.hu/05600/05606/html/#70>

²⁹ Taxner-Tóth, 1992. 48. old.

³⁰ Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#15>

³¹ Szauder József: *Kölcsey Ferenc*. Budapest, 1955. 16. old., Szentimrei, 2000. 83–84.

³² Kazinczy, É.n. <http://mek.oszk.hu/05600/05606/html/#86>

³³ Taxner-Tóth, 1992. 55-56. old.

Ő 1810-ben Zombori Imrével kötött házasságot, s 1814. augusztus 5-én halt meg. E teóriát erősíti meg az 1824-ben keletkezett *Lotti* című vers, mely fölő eredetileg a Carolina nevet írta Kölcsey. Szabó G. Zoltán szerint a költemény 1813 körül fogalmazódott meg, vagyis a keletkezés éve lehet akár 1814 is, Karolina halálának az éve.³⁴

Kapcsolata Kazinczyval 1813-ra eléggé érdekes eseményhez érkezett. Ekkor jelentettek meg a Mesterről, mint a nyelvújítás vezéréről egy gúnyiratot *Mondolat* címmel. A címlapon egy Kazinczyról készült gúnykép virított, az ajánlás pedig *Zafyr Czenczinek* szólt, ami Kazinczy nevének anagrammája. Erre Kölcsey, Szemere és baráti körük méltó visszavágáson kezdte törni a fejét, ami 1815 augusztusában jelent meg. Amikor bemutatták a nyomdakész változatot a Mesternek, az a térdét csapkodta a nevetéstől. Maga a mű címlapja egyébként így nézett ki: most a *Mondolat* szerzője bandukolt számárháton egy lepke, egy szatír és maga Pegazus kíséretében, a számaron ülőnek kezében pedig egy pergamen látható. Kazinczy azonban inkább mérséklést javasolt: szerinte a nyelvújítás hívei ne alacsonyodjanak le fentebb említett „uraimék” szintjére.³⁵

Természetesen az emberi kapcsolatok nagy részében érvényesül az a tendencia, hogy a tanítvány túlnő mesterén. Ez esetünkben is megjelent. A fentebb említett esemény után Kazinczy azt tanácsolta Kölcseynek, hogy az írókat „*verni, recenzálni és vágni*” kell, hogy okuljanak belőle. Arra azonban nem számított, hogy tanítványa egyszer majd őt fogja recenzálni, de alaposan. Kölcsey ugyanis rájött, hogy nem éppen tanácsos túlfeszíteni a húrt nyelvújítás terén a maradiakkal, Kazinczy pedig egyre inkább ezt akarta. Másrészt meg ott volt az Iliász-ügy is. 1817-re Kölcsey már lefordította a mű nagy részét, amit el is küldött Kazinczynak. Nem sokkal később a *Tudományos Gyűjtemény* aktuális számában épp saját szövegével találkozott, alatta egy bizonyos Vályi Nagy Ferenc neve szerepelt, Kazinczy bevezetőjével. Ezt ugyan Kölcsey még lenyelte, azonban, mihelyt Pestről Lasztócra ért, megindította a Mestere irányával leszámoló leveleket.³⁶ Ezután többé nem is leveleztek, személyesen is majd csak 1830-ban, akadémiai taggá válásukkor találkoztak újra.³⁷

Nem tudjuk, hogy a költő mikor költözött Csekére. A rokonok közti osztozkodást Kölcsey István hagyatékának az elosztása bonyolította, aki 1802-ben halt meg. Ugyan korábban az örökséget már felosztották Péter úr és Bálint árvái között, de 1815. május 31-én

---

³⁴ Csorba, 2012. 26. old.

³⁵ Z. Szabó László: *Így élt Kazinczy Ferenc*. Budapest, Móra Kiadó, 1977. 130–133. old., Szentimrei, 2000. 131–132. old.

³⁶ Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm> (94-97. levél). Szentimrei, 2000. 153-155. old.

³⁷ Szauder, 1955. 75.

újra be kellett minden papírt mutatni Ajtay Sámuelnek Erzsébet, Mihály, Gábor és János, valamint Ferenc, ifjabb Péter, Sámuel és Ádám részéről. Az osztozkodás így is még évekig elhúzódott, nem téve Kölcsey számára lehetővé Cseke elhagyását. Erőszakos természetű öccse, Ádám³⁸ is vele tartott egyébként a költözködés során. A két fivér közötti munkamegosztás szerint a jogi természetű ügyeket Ferenc intézte, például bérleteket kötött, vett és eladott. Eközben a rokoni kapcsolat folytán birtokaikat folyamatosan cserélgették fent említett rokonaikkal, bérbe vették, majd a zálogból kiváltott részek tulajdonjogán vitatkoztak. Aztán pereskedtek a zálogba adott földek miatt más személyekkel is.³⁹

Hogy viselkedtek Kölcseyvel szemben az unokatestvérei? Ahányan, annyiféleképpen. Mihályt, akinél már Álmosdról jött látogatásai alkalmával is megszállt, s akit még debreceni diákéveiből ismert, megkedvelte. A középső, János, csendes ember. Gábor, a legkisebb fivér volt Ferenc számára a legrokonszenvesebb, hiszen nem sokkal korábban fejezte be a pataki iskolát. A három Kölcsey-fivér helyzetének külön érdekessége, hogy nemcsak egymás tőszomszédságában élte, beleártva magukat a másik dolgába, hanem ugyanabba a családba is nőültek: feleségeik a Lázári Nagy-famíliából kerültek ki. Mihály felesége, Anna például egyenesen félbolondnak tartotta félszemű rokonát, akit húga megpróbált védelmébe venni. Mindenesetre a község népe is elég furcsának tartotta Kölcsey Ferencet, akinek odaköltözésekor csak a könyvei két szekéren értek el. Felújított házában egy olyan szobát csináltatott, mely jóformán egyetlen könyvespolc volt, s mindössze egy bútorral bírt: egy hatalmas, szürkére festett íróasztal. A tekintetes úr, gondolkodását segítő, ezt róta körbe nap mint nap. A falusiak nem zavarhatták, csak inasával válthattak szót, aki megvárta, amíg Kölcsey kiszólt ebédért, vacsoráért, reggeliért.⁴⁰

---

³⁸ 1814 végén segített Ormos Ábrahámnak elúzni álmosdi bérletéből Ehrenfeld Mózes zsidót. A kárvallott pert indított ellenük, amit Ferenc halála után megújított, eredménye azonban nem ismert.

³⁹ Taxner-Tóth, 1992. 109-111. old.

⁴⁰ Szentimrei, 2000. 138-141. old.

II. Kölcsey, a politikus

2. 1 Kölcsey, Szatmár vármegye aljegyzője

Wesselényi, miután 1829-ben gróf Károlyi György lophági birtokának megvételével magyarországi birtokossá vált, mindent megtett azért, hogy a reformellenzék oldalára állítsa a szatmári ifjúságot, mint például Kende Zsigmondot,⁴¹ Eötvös Mihályt és társaikat. Szatmár megye ugyanis tisztújítás előtt állt. Wesselényi barátjával, Károlyi Györggyel azt szerette volna elérni, hogy a megye új tisztikarában a változtatást akarók kerüljenek többségbe. Fontos szerepet szántak Kölcsey Ferencnek is.

Az 1820-as évek második felében Kölcsey egyre nagyobb érdeklődéssel figyelte Szatmár megye közéletét, majd barátja, az első aljegyzői tisztséget betöltő Kende Zsigmond felkérésére több beszédet is készített számára. Az 1830. március 15-én tartott megyegyűlésre ő írta meg a köszöntő beszédet ifjabb Vécsey Miklós főispáni helytartóvá történő beiktatására, amit az utóbbi azzal köszönt meg, hogy táblabíróvá nevezte ki a szerzőt.⁴² A költő áprilisban is kapott egy felkérést, ekkor az volt a dolga, hogy György-napra készítsen a nagykárolyi uradalom alkalmazottai nevében egy verset, amellyel Károlyi Györgyöt kívánták köszönteni.⁴³ Ebben Kölcsey burkoltan arra utalt, hogy mivel a kormányzat mellőzte Károlyi főispáni jelölését, a gróf segítse elő, hogy ne a megvesztegethetők és haszonlesők jussanak kulcspozíciókba az esedékes tisztújítás alkalmával, hanem olyanok, akik megakadályozhatják a visszaéléseket, vagyis Károlyi embereivel együtt álljon Kölcsey és Kende mellé.⁴⁴ A gróftól Wesselényi is biztatta, hiszen Zsibó lóháton csak pár órára van Nagykárolytól. Károlyi végül mozgósította korteseit, megszállatta velük a megyeházát. Így lett Kölcsey az 1829. július 7-i tisztújításon Szatmár vármegye első aljegyzője, Kende Zsigmond pedig az egyik főszolgabíró.⁴⁵

Kölcseyt 1830 végén hivatali munkája mellett nagy öröm is érte: december közepén egy Pozsonyból jött levélből megtudta, hogy ő is tagja lett a Magyar Tudós Társaságnak.⁴⁶ Mint korábban említettem, ekkor találkozott hosszú évek óta először és utoljára egykori

---

⁴¹ Kölcsey egyik közeli rokonáról és jó barátjáról van szó.

⁴² Szauder József–Szauder Józsefné (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. kötet. Budapest, 1960.
<http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/02.htm#4>

⁴³ Uo.

⁴⁴ Taxner-Tóth, 1992. 204–205. old.

⁴⁵ Trócsányi, 1970. 49. old.

⁴⁶ Ez az öröm egy kissé indokolatlannak tűnik, ugyanis Kölcsey e levél olvasása után figyelme kívül hagyta Döbrentei üzenetét, mely szerint a *Conversations Lexikon* a Berzsenyiről szóló fejezetben egy kissé savanyúnak fogja találni a még 1817-ben írt recenziót.

Mesterével, a már öreg Kazinczy Ferencsel. Az 1830-1831-es kolerajárványról mindketten tudósítanak minket 1831 júliusában kelt leveleikben. Kölcsey szerint a „sós szálakon lévő oroszok” között ütött ki a veszedelmes betegség június utolsó felében. Ők voltak azok, akik, hogy megmeneküljenek a letartóztatásoktól, halottjaikat a Tiszába hányták, de akik közülük életben maradtak Újlakon és Ugocsa vármegyében, azok nem sokkal letartóztatásuk után meg is haltak. Kölcseyt ez a hír nagyon lesújtotta, hiszen nem sokkal korábban Szemere szintén levélben jelentette be közelgő látogatását, azonban a járvány miatt valószínűleg nem engedik át a katonák a vesztegzáron.⁴⁷ Kazinczy viszont úgy hallotta, hogy ezen emberek közül néhány az elfogatásukra kiküldött katonaság elől elmenekült, s a járványt Szatmárban, azon belül is nevezetesen Csekén, egykori tanítványa, Kölcsey lakóhelyén, valamint Szabolcs és Bereg vármegyékben terjesztette tovább. Amikor ezt a nádornak hírül vitték, az elhatározta az említett megyék teljes elzárását, valamint a pataki kollégium és az újhelyi gimnázium tanárainak és diákságának hazaküldését. A széphalmi mester még a járvány okát is leírta: szerinte leginkább az éhínség a felelős az egészért, ugyanis ott, ahol több az aratnivaló gabona, ott kevesebb a halott. Ennek nyomán azt a következtetést vont le, hogy a kolera áldozatai jórészt a pórnép közül kerültek ki.⁴⁸ Kazinczy pedig június vége óta egyszer se hagyta el Széphalmot, főleg az után nem, hogy augusztus 5-étől ott is felütötte fejét a vész. Szemerének írt augusztus 8-i levelében semmi hírt sem tud közölni Kölcseyről. Sajnos azonban az ekkor már idős széphalmi mester is megbetegedett augusztus 21-én, és két napra rá meg is halt. Lánya, Eugénia találta meg utolsó levelét, mely még nem volt borítékba zárva, a harmadik oldal aljára feljegyezte apja halálhírét, majd postára adta a címzettnek, Mocsáry Antalnak.⁴⁹ Az emlékbeszéd megtartását Kölcseyre bízták, aki minden gondja-baja előtti első kötelességének ismerte, hogy Kazinczyt méltóképp elbúcsúztathassa. Beszéde már-már olyan volt, mintha lángostorral vert volna végig a nemzet lelkiismeretén. Megemlékezett arról a népről, mely *„el tudta feledni Zrínyit, az író, (...), s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. (...) előtte a literátorin kívül minden pálya bezáródék (...) tévelyegjen elhagyatva, küzdjön nem segítve, s arca izzadását és szeme vérkönnyeit hagyja jelül kézíratain, s árva gyermekein ínségét. Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürtjeiben a széphalmi lak romjai közt, úgy hűnyván el: mint századok előtt, a nyugoti tenger partjain egy más hazának fia – Camoens.”*⁵⁰ A beszéd

⁴⁷ Szauder-Szuderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#162>

⁴⁸ Ezt különböző történelmi tények is tanúsíthatják. Tudvalevő, ha egy főúr járvány kitöréséről hírt hallott, azonnal felpakoltatta családját és az éppen aktuális birodalom biztonságosabb vidékére, vagy egy másik országba költözött. Velük szemben sem a polgár, sem pedig a paraszt nem hagyhatta el otthonát.

⁴⁹ Kazinczy, É.n. <http://mek.oszk.hu/05600/05606/html/#249>

⁵⁰ Kulín Ferenc (szerk.): *Nemzet és sokaság. Kölcsey Ferenc válogatott tanulmányai.* 1988. 358–359. old.

végeztével nem volt tekintet, mely állni tudta volna Kölcsey egyetlen szemének kemény tekintetét.⁵¹

A kordonok és a rendkívüli szabályok hatására a Felvidéken parasztfelkelés tört ki, amelyet rövidesen leverték. A kolerajárvány idején Vécsey Miklós főispáni helytartó nem tartózkodott Szatmár vármegye székhelyén. Ennek következtében 1831. október 17-én és 18-án viharos közgyűlésre került sor, ahol Wesselényi ezt az adminisztrátor szemébe mondta, majd kérdőre vonta: miért nem tartott gyűléseket hónapokon át. A szidalmakból kijutott Bécsnek is: a járvány csak tilalmakra, elnyomásra, polgárvér ontására stb. volt jó. A bajok orvoslására országgyűlést javasolt, azonban hamarosan megtudta, hogy az udvarnak szándékában áll a még októberre meghirdetett időpontot máskorra halasztani.⁵² Válaszlépésként feliratot fogalmaztak Kölcseyvel, amiben arra próbálták rávenni a rendeket, hogy tagadják meg az adó kivetését. Azt ugyanis csak az országgyűlés szavazhatta meg. Amikor ennek hírért vette, Reviczky kancellár azonnal vizsgálatot rendelt el, a megkérdezettek azonban mind azt vallották, hogy a dokumentum illő tisztelettel beszélt az uralkodóról és annak miniszteréről, ezen felül pedig különválasztotta a királyt és a kormányt, az utóbbi felelősségét fessegetve. A báró nem sokkal később távozott. Először Erdélybe ment, majd onnan édesanyja halála után⁵³ szinte félőrülten menekült Pestre. Itt hónapokra belevetette magát a munkába, majd érezve, hogy Kölcseyék bajban vannak,⁵⁴ Borsod vármegyében próbált meg segíteni. A felterjesztések sokféle programmal szolgáltak volna a feudális Magyarország megreformálásához, ezek közül az első reformországgyűlés csak másfelet tárgyalt meg. Wesselényiék számítása végül ott vált be, hogy az ezekről folytatott megyei viták rákényszerítették a nemességet a nagyobb összefüggések látására. Ezek eredményeként számos javaslat bekerült a köztudatba és a követutasítások közé.⁵⁵

2. 2. Kölcsey, Szatmár vármegye első követe

2.2.1 Kölcsey követté választása

1832 novemberében Szatmár vármegye megválasztotta a decemberben összehívandó országgyűlésre küldendő követeket. Az egyik Wesselényi lett volna, de a megye tudni sem

---

⁵¹ Szentimrei, 2000. 194-195. old.

⁵² Trócsányi, 1970. 63-64.

⁵³ Wesselényi édesanyja, Cserei Heléna 1831. december 16-án, életének 70. évében tüdőgyulladásban elhunyt. Wesselényi az eltávozottat napokig siratta. Hat hétig nyitva hagyatta a sírbolt ajtaját, minden éjjel ott virrasztott a koporsó mellett.

⁵⁴ Wesselényi távozásával ugyanis nem érezték magukban elég erőt, hogy az operátumok ügyében tartani tudják magukat. Ennek köszönhetően törölték a megyei javaslat Kölcsey-féle előszavát.

⁵⁵ Fónagy Zoltán (szerk.): *Wesselényi Miklós*. Budapest, Új Mandátum, 1998. 14.

akart róla. Helyette Kölcseyt választották meg, aki remélte munkája végeztével „*a Tekintetes Rendek arcain meglegedés vonásait*”⁵⁶ fogja felfedezni. A másik követ Eötvös Mihály lett.⁵⁷

Kölcsey 1832. december elején indult el Köpcsényből Álmosd érintésével. Sváb kocsisával rossz minőségű úton utazott Pozsony felé. Megemlíti, hogy a „*dunaparti lombtalan fák melletti töltésre felkanyarodva*” egy ör dugta be fejét a batár ablakán, s németül tudakozódott utazásának célja felől. Kölcsey nem lepődött meg, hiszen saját bevallása szerint „*mikor életében először magyar ruhát szabatott, németül alkudott a szabóval, mikor először magyar versecskét nyomtatott, németül írt kötelezvényt íratott alá vele nyomtatója*”. December 12-i naplójegyzetében említi szállását: a Magyar utca 495. számot.⁵⁸

December 16-án volt a fogadás József nádornál, amelyen minden követnek meg kellett jelennie. Mindenki díszmagyarba öltözött, köztük Kölcsey is. A költő még új embernek számított, de az Akadémia vezető testületéből, vagyis az igazgatóságból már számos tagot ismert, mint például gróf Széchenyi Istvánt, aki 1825-ben egy évi jövedelmét ajánlotta fel egy magyar tudós társaság létrehozására.⁵⁹ Azonban az ajtónálló kamarás hamarosan nevére szólította. Kölcseynek egy tágas, márványburkolatú terembe kellett belépnie, ahol egy szál magában állt József nádor huszáregyenruhában. A találkozás kellemes meglepetés volt, hiszen a főherceg még némely munkájának a címét is ismerte és ott volt, amikor Kölcsey elmondta Kazinczy feletti emlékbeszédét.⁶⁰ Kölcsey december 18-án épp fáradalmait pihente, amikor megjelent szállásán a „*szörnyölőknek szörnyölő fia*”, vagyis Wesselényi. Széchenyi is ezen a napon érkezett meg, a Halpiac út 783. szám alatti Kölbél-házban szállt meg.⁶¹

2.2.2 Erdély ügye, a vallás- és a nyelvügy

Az 1832-1836-os országgyűlés megnyitása előtt I. Ferenc az alábbi szavakkal jelentette ki álláspontját a felterjesztendő ügyekkel kapcsolatban: „*Nem akarok újításokat. Törvényeink jók és elégségesek.*”⁶² Metternich⁶³ kancellár törekvései is ez irányba hatottak, mindketten fő törekvésüknek a birodalom nemzetközi stabilitásának megőrzését tekintették,

⁵⁶ Szauder-Szauderné, II. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/02.htm#14>

⁵⁷ Trócsányi, 1970. 65.

⁵⁸ Kölcsey Ferenc: *Országgyűlési napló*. Budapest, Universitas, 2000. 9–10.

⁵⁹ Völgyesi, 2010. 49.

⁶⁰ Szentimrei, 2000. 198.

⁶¹ Kölcsey, 2000. 15., Széchenyi, 1982. 731.

Megjegyzés: Széchenyi és Wesselényi ugyan ekkoriban már eltávolodtak egymástól, de azért még segítettek egymást. Kapcsolatuk megszűnésének okairól lásd Fónagy, 1998. 211.

⁶² Csorba László – Velkey Ferenc: *Reform és forradalom 1790–1849*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998. 114.

⁶³ Klemens Wenzel Nepomuk Lothar von Metternich-Winneburg zu Beilstein (1773–1859). Ő volt a XIX. század egyik legjelentősebb politikusa. 1809-től 1848-ig volt Ausztria kancellárja, majd az 1848-as forradalmak hatására lemondott. Ezután rövid ideig Angliában, majd Brüsszelben, johannisbergi birtokán és végül Bécsben élt 1859-ben bekövetkezett haláláig.

bár az utóbbi némileg rugalmasabb volt. Ő csak annyiban fogadta volna el a változásokat, ha a birodalom centralizációját egyengetik. Hozzájuk hasonló gondolkodású urakból állt a felsőtábla nagy része, vezérük József nádor és Cziráky Antal⁶⁴ országbíró volt. Ők voltak azok, akik a későbbiekben makacs kitartással védték a latin nyelv elsőségét, ellehetetlenítették a vallásügy tárgyalását, az úrbér ügyében pedig végképp összerúgták a port az ellenzékkel. Velük szemben maroknyi reformpárti főrend állt Széchenyi és Wesselényi vezetésével. Az ő útjaik ekkorra már elváltak, ráadásul Széchenyinek, akinek csak Lipcsében sikerült a későbbiekben kinyomtatnia a *Stádiumot*, újabb csalódásokkal kellett szembenéznie: a formálódó ellenzék egyre inkább Wesselényi felé fordult, továbbá a vezérszónokok is túlléptek programján.⁶⁵

Ezzel szemben az alsótábla nagyon összetett volt, ahol a kormánypárti küldöttek és a reformellenzék között bizonytalan erőter alakult ki. A reformellenzék magjában ott volt Bezerédj István, aki követársai szerint maga az örök igazság, valamint Beöthy Ödön,⁶⁶ Pázmándy Dénes, Klauzál Gábor, 1833 májusa után Deák Ferenc és végül a vezéregyéniség: Kölcsey Ferenc. Kölcsey volt az, akit fogalmainak tisztasága, érvelésének ereje és etikus magatartása emelte a többiek fölé, az általa készített napló pedig nemcsak a diéta leghívebb forrása, hanem szépirodalmi remek is.⁶⁷

Szatmár vármegye követeként Kölcsey Ferenc az alsótáblán küzdött a polgári átalakulást szolgáló törvények elfogadtatásáért. E törvények közül a nyelvügy tárgyalása indult meg legelőször, ami már 1790 óta szerepelt az eddigi országgyűlések napirendjén. A legutóbbi törvény e tárgyban az 1830. évi VIII. törvénycikk, eszerint a Helytartótanács köteles a neki magyarul író törvényhatóságoknak szintén ezen a nyelven válaszolni, valamint kimondja, hogy a Királyi Kúriának a magyarul kezdett pereket szintén magyarul kell befejeznie.⁶⁸ A születőben lévő magyar polgári nemzet számára létkérdés volt a nyelv ügye. A csatát az alsótábla kezdte meg: a főrendek magyar nyelvű üzenettel forduljanak hozzájuk, valamint a törvények és a feliratok is ezen a nyelven íródjanak. Természetesen Cziráky kapásból elutasította ezen indítványt.

---

⁶⁴ Cziráki és dénesfalvai Cziráky Antal Mózes gróf (1772–1852). Császári és királyi kamarás, valamint országbíró és a Magyar Tudományos Akadémia alapító-igazgató tagja volt.. Széchenyi 1823-ban így jellemezte: „Cziráky nagy lelkesültséggel beszél Magyarországról. A magyar ősi szabadsága négy dologra osztható: a) A Király választás, b) Endre bullája, c) Adókat országgyűlés nélkül sohasem adni, d) Katonát szedni és a törvényeket megváltoztatni nem lehet országgyűlés nélkül...”

⁶⁵ Csorba László: *A tizenkilencedik század története*. Pannonica, 2000. 87.

⁶⁶ Ő volt Bihar megye követe, aki kitűnő szónoki képességével tűnt ki.

⁶⁷ Csorba–Velkey, 1998. 115–116.

⁶⁸ Völgyesi Orsolya: *Írók, szerepek, stratégiák*. Budapest, Rádió, 2010. 61.

A főrendi táblán olyan főrendek emelkedtek szólásra a nyelvügy mellett 1833. január 21-én, mint például gróf Eszterházy Mihály,⁶⁹ gróf Károlyi György,⁷⁰ Kukuljevics,⁷¹ valamint báró Wesselényi Miklós. Az ülést Kölcsey a karzatról figyelte a fiatal Eötvös József kíséretében. Úgy látja, hogy Wesselényi „közép termetű, de széles és vastag izmú férfiú. Hangja erős és dörgő, s alkalmas egy tengeri zajos csatában, vagy a *populus rex* legcsapongóbb gyűlésében fülni és keblen uralkodni. Beszédét elvről elvre szokta vezetni, egyszerre nem önti ki magát, hogy másod és harmadízben ismét újakkal állhasson fel (...).”⁷² A báró beszédében az anyanyelv „minden polgári népnek (...) életlehellete”, vagyis csak ez és a szabad alkotmány tesz nemzetté népeket.⁷³ Igazát közjogi érvekkel is alátámasztotta. Első érve II. Lipót 1791-es leirata volt, ebben az uralkodó kívánsága az alábbi volt: habár a Magyar Királyság többféle nemzetisége más-más nyelvet beszél, mégis inkább a többségi nyelvre, vagyis a magyarra fordíttasson több figyelem.⁷⁴ Második érvében felhozta, hogy Európa nemzetei saját országaikban már használják nemzeti nyelvüket. Csupán nálunk, magyaroknál létezik az, hogy a nemesek latinul beszélnek egymás között, a pap latinul prédikál (a templomba járó paraszt egy kukkot sem értett belőle, csak a freskókat nézte), a törvényhozásban pedig szintén latinul intézik az ügyeket, készítik a feliratokat és így tovább. A Wesselényi után következő Széchenyi pedig megemlítette: mivel az országgyűlés ügyeinek tárgyalása során az illetékesek az épp tárgyalás alatt álló ügy különféle szakaszai során többféle nyelven vitatják meg azt, a sorozatos fordítások során az egész olyan zavaros lesz, mint a bibliai Babel tornya.⁷⁵

A nyelvügy a felvonult egyházi személyek által követelt elnapolás után⁷⁶ került át az alsótáblához, ahol azt maga Kölcsey védte szinte már életre-halálra. Ami nem is csoda, hiszen országgyűlési tevékenysége mellett még megyéjével is tartotta a kapcsolatot, ezen felül pedig még ott volt az Akadémia is. E megterhelő munkának köszönhetően gyenge fizikuma már nem sokáig bírta ezt a rettenetes igénybevételt, és január 24-én olyan betegnek érezte magát, hogy ágyából sem tudott felkelni, de erőt vett magán. Január 28-i naplójegyzetében arról kesergett, hogy „még mindig csak parányi cseppekben kapják a gyógyszert” a nyelv ügyében,

⁶⁹ Ugyan nehezen beszélt magyarul, de elfogadta az alsótábla indítványát.

⁷⁰ Kölcsey szerint a gróf szavai „világosak és érthetőek” voltak.

⁷¹ Ő volt a horvát követ, aki hazája rendjei nevében elutasította az indítványt.

⁷² Kölcsey, 2000. 70.

⁷³ Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások*. I. kötet. Budapest, 1948. 107., Trócsányi, 1970. 96.

⁷⁴ Fónagy, 1998. 75.

⁷⁵ Kossuth, 1948. 108.

⁷⁶ Széchenyi fentebb említett beszéde után József nádor arra szólított fel, hogy a reformmunkálatokat ne külön-külön, hanem teljes egészükben tekintsék át. Ez Széchenyi szerint lehetetlen, hiszen magyar nuncium, renuncium és törvény elválaszthatatlan egység. Ha pedig ez nem valósul meg, a rendek ismételen beszéljenek magyarul. Ezután vonult fel az összes jelenlévő egyházi méltóság, hogy a felirat és a törvényszöveg tárgyalásának elnapolását követelje.

majd intést intézett társai felé: ha nem cselekszenek elég hatékonyan, a közvélemény gyűlöletét vívják ki tulajdon fejükre.⁷⁷ A tárgyalások vége felé, a főrendeknek készített feliratában Kölcsey megemlítette barátja egy korábbi gondolatát: az első lépcsőfokra 1790-ben lépett fel az országgyűlés aztán 1792-től fogva a magyar nyelv ügye „előlegesen vétetett fel”, majd a legutóbbi gyűlésen a sérelmek 12. pontja kimondta a nyelv különválasztását a többi üggyől. Végül az üzenet utolsó bekezdésében ügyük igazságát taglalta: ha a nemzet bizalommal van királya irányában legfőbb kívánsága felől, akkor a köztük emelendő gát „szívet és lelket keserítő”, tehát a főrendek ne tagadják meg azt, amit a nemzet, az igazság és a természet egyaránt kívánnak: a magyar nyelv elsődlegességét.⁷⁸

A nyelvügy február 20-án került vissza a főrendekhez, azonban hiába szólalt fel Wesselényi és Széchenyi, a konzervatívok leszavazták őket. Kölcsey szerint az arisztokratáknak meg kéne tágítaniuk azt a bizonyos szűk sáncot, máskülönben nem kapnak elég levegőt és a saját zsírjukban fognak megfulladni.⁷⁹ Ugyan a nyelvügy csatája március elején folytatódott, de Kölcsey hiába szólalt fel kétszer is, egyszer Erdély érdekében, csak a latin-magyar párhuzamos törvényszöveget sikerült kiharcolnia.⁸⁰

Mivel Kölcsey Ferenc is erdélyi származású volt, ezért ő is magáénak vallotta Wesselényi azt az elgondolását, hogy az unió kérdéséről Erdélyt is meg kell kérdezni. Szerintük ezt a törekvést az 1741:XVIII. törvénycikk záradéka akadályozott meg.⁸¹ Az 1790–1791-es országgyűlésen Erdély mindhárom rendje: a székelyek, a szászok és a magyarok panaszkodtak elnyomatásuk ellen, amely alól szerintük csak a Magyarországgal való egyesülés adhat kiutat, amit viszont még ez évben adott válaszukban már nem támogatták. Így hát Kölcsey már csak egy utat látott: tartsák meg egyszerre mind a két országgyűlést, hiszen „akkor a valónak ki kell mutatkozni, akkor meg fog tetszeni: van-e igazok azoknak, kik Erdély részéről az egyesület ohajtását még most is tagadják”.⁸²

2.2.3 Az úrbér ügye

Kölcsey Wesselényihez hasonlóan a paraszt röghöz kötésének okát Dózsa 1514-es parasztháborújában látta. A Habsburg-uralkodók ugyan hiába próbáltak az elnyomottak helyzetén segíteni, törekvéseiket azonban a nemesség folyton akadályozta. Az első

---

⁷⁷ Kölcsey, 2000. 74., Uo. 80.

⁷⁸ Szauder-Szauderné, II. kötet. 1960. <http://mek.niif.hu/06300/06367/html/02.htm#39>

⁷⁹ Kölcsey, 2000. 89–90.

⁸⁰ Uo. 110.

⁸¹ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=4728>

⁸² Szauder-Szauderné, II. kötet. 1960. <http://mek.niif.hu/06300/06367/html/02.htm#17>

kapavágást ez ügyben Mária Terézia és II. József tette meg, utóbbi meg is szüntette az örökös jobbágyságot. Neki volt köszönhető, hogy a nemesség végül kénytelen volt engedni, s az 1790-1791-es országgyűlésen törvénybe is iktatta az örökös jobbágyság eltörlését és az úrbért.⁸³ 1825-re azonban felcserélődtek a szerepek: most már a nemesség haladóbb része kelt a nép védelmére. Ekkor az úrbért legelső helyen akarták tárgyalni, de az örökös megváltásról szóló bekezdést nem fogadta el a kormányzat, mert szerintük az nem az úrbérhez tartozik, tehát hiába törölték el az örökös jobbágyságot és hiába kapta vissza a paraszt a szabad költözés jogát, csak abban a helyzetben volt, mint József császár előtt.

Kölcsey szerint a megváltásnak, vagyis az örökváltásnak három formája van: „*úgynevezett manumissió, polgári birtokszerzés, és nemesi jószágra juthatás*”.⁸⁴ A manumissio már korábban is létezett, nemcsak egyéneket, hanem egész községeket is felszabadíthattak általa, a szabad királyi városok is így jöttek létre.⁸⁵ Kölcsey tudomása szerint azonban a kormányzat ebben az időben el akarta a manumissiókat törölni. Így hát felteszi a kérdést: vajon melyik jobbágnak lesz oly szerencséje, hogy faluról városba költözhessen egy rengeteg pénzt érő javat megvásárolni. Kölcsey szerint még sok százezer közül sem nagyon tudná egy se megtenni, hogy nemesi birtokra menjen. Ha mégis megtenné, két visszatartó okra számíthat: az *incapacitás* és az *aviticitás*. Az első valószínűleg a szokásjogot jelenti, mely megtiltja a nem nemesnek nemesi birtok vásárlását, a második pedig az *ösiség*,⁸⁶ mely megtiltja a nemesnek birtoka eladását. Így hát a parasztnak nincs más lehetősége, mint a kormánytól venni a földet, mely a manumissio eltörlésével monopolizálni akarja a jószágok minél magasabb áron történő eladását. Tehát a kormány ebbeli szándékának köszönhetően a paraszt előtt nem állhat más út, mint az, ha eladja jobbágytelkét és Isten szabad ege alá megy koldulni. Ennek és a királyi válasznak köszönhetően Kölcsey szerint csak két szabad embercsoport lesz a városi polgáron kívül: a földesúr, aki a város ura, valamint a koldus, aki „*a helység utcáin, hajadon fővel és mezítláb, irgalom és kenyér után kiabál*”.⁸⁷

---

⁸³ Szauder-Szauerné, II. kötet. 1960. <http://mek.niif.hu/06300/06367/html/02.htm#32>,
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=4909>

Ebben a törvényben visszaállították az úriszéket, hogy a panasztévők gyors elégtételt kapjanak. Ezen felül a parasztok visszakapták szabad költözési jogukat is.

⁸⁴ Szauder-Szauerné, II. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/02.htm#32>

⁸⁵ manumissio egyenlő lehet a nemesítéssel

⁸⁶ Az ösiség törvényét Nagy Lajos király (1342–1382) hirdette ki 1351. december 11-én. E törvény kimondta: a birtokot csak a közvetlen, vagy a tulajdonos oldalági leszármazottai örökölhették.

⁸⁷ Szauder-Szauerné, II. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/02.htm#32>

De hát miért teszi ezt a kormány? – teszi fel a kérdést Kölcsey. A birodalmi elvvel ez nem egyezik meg, mert bármely problémás esetben csak a vagyonos nép segíthet, tehát csak két rétegtől kell félnie: az egyik a vagyontalan nép, a másik pedig az oligarchia. A vagyontalanok sokkal hajlamosabbak veszélyes cselekedetekre, mert életükön kívül nincs vesztenivalójuk, az oligarcha pedig hatalmas befolyásától és vagyonától övezve akár még a királyéval egyenlő magasságba is emelheti fejét, az uralkodó pedig, ha elpuhult és gyenge, örömet átadná neki jogait, mint ahogy tette azt XVI. Lajos is, aki aztán fejével fizetett könnyelműségéért. Vagy talán az oligarchia sugalmazta ezt az elvet a kormánynak? Kölcsey ezt akkor hinné el, ha a magyar arisztokrácia kevés, de dúsgazdag és nagyhatalmú famíliákból állna, ehelyett a mi arisztokráciánk sok ezer háznépének legnagyobb része vagyoni helyzetét tekintve jóval közelebb áll a néphez, ott is él közöttük. Ha a népnek alkalma nyílik urának visszavágni, azt a történelem már számtalanszor bebizonyította, elég csak a koleralázadásra, vagy akár Dózsáékra gondolni. Nem a hóhérpallos és a kötél a megoldás hasonló lázadások elfojtására, hiszen a népet sem megzabolázni, sem pedig legyőzni nem lehet, csak megszelídíteni, mégpedig szabadsággal és tulajdonnal.⁸⁸ Így hát nincs hátra más – fejezi be Kölcsey –, mint hogy a nép iránti kötelességeiket továbbra is híven teljesítsék.

A kötelességteljesítéssel csak egy baj volt: 1833 májusában a főrendi ellenzék mindkét vezére, Széchenyi és Wesselényi is elhagyta Pozsonyt. A báró első kötelességének ismerte, hogy Szatmárban pótutasítást eszközöljön ki Kölcsey számára az úrbér ügyében, majd győzelemre segítette a vallásügyet. Erdélyben vette nem sokkal később hírt annak, hogy az úrbér súlyos helyzetbe került a diétán, majd 1834. november 10-én Szatmár vármegyében is ejtették az örökváltságot, valamint a jobbágy személyi- és vagyonbiztonságát. Kölcsey hazautazott, hogy megpróbálja megfordítani a dolgot, de sajnos ő sem járt sikerrel: december 2-án üzenetet küldött Wesselényinek.⁸⁹ Kölcsey, amikor megtudta, hogy megyéje nem kívánja megváltoztatni a novemberi követutasítást, le akart mondani követi tisztéről, de Kovács Sándor felszólította, hogy egyeztetesse össze lelkiismeretével az urbárium tárgyának félreállítását egy rövid időre, mert nagyobb kár lenne, ha lemondana. Wesselényi, amikor végre szóhoz hagyták jutni a részeg nemesek, először még higgadtan próbálta a jelenlévőket meggyőzni. Szerinte a tulajdonnak leginkább felismerhető jegye az, amikor azt csinálnak vele, amit akarnak. Nem tartotta helyesnek azt az elgondolást, miszerint a földesúr a parasztnak csak jó pénzért cserébe engedheti át használatra a földjét. Továbbá az sem volna

---

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#332>

helyes – folytatta –, ha a nemes egyéves taxába, azaz bérbe adná földjét a parasztnak. Igaz ugyan, hogy e pénzösszeg nem más, mint egy bizonyos összeg évenkénti kamatja, de mégse helyes, mert ez sokkal kevesebb százalékot jelentene annál, mint amennyit kereskedés, vagy valami más tevékenység után kaphatna érte. Végül milyen megoldást is javasolt? Szerinte a nemességnek az lenne a legjobb, ha a paraszt azt a bizonyos telket örök áron venné meg, hiszen oly árat és tőkét kaphatna érte a nemes, ami kétszer annyi kamatot adna.⁹⁰

Wesselényi méltán híres szatmári beszédét azzal kezdte, hogy az urak a korábbi századok harcaiban sem a katonáskodás, sem pedig a pénzügyi segítség terheit nem vállalták magukra. Minden terhet a parasztság viselt: közülük kerültek ki a katonák, ők ételmezték a hadsereget, ők fizették az adót, ezekért cserében védelem járt volna nekik, de nem! Uraik inkább elnyomás alatt tartották őket, nehogy véletlenül egyenlő elbánásban részesüljenek mindannyian, mert akkor a nemesi kiváltságoknak vége, másrésztől meg a kormány (oltalmazói álarc alatt) szívta a vérüket. Most (t.i. 1834-ben) is azon van, hogy a parasztok helyzetén valamit is javítandó V. cikkely ne a király által vettessen el, hanem inkább a nemesség legyen az, aki elveti. Ha pedig a főrendek nem tudnának e kérdésben dűlőre jutni, akkor ugyanaz lesz ennek is a sorsa, mint a vallásügynek: kénytelenek lesznek majd alkalmasabb időben elővenni.⁹¹ Viszont azzal, hogy a Tekintetes Rendek visszavonták ezt az V. törvénycikket, amelyet a parasztok úgy vártak, mint a Messiást, kivívták fejükre emezeknek a haragját. Ha a lázadás esetleg mégis megtörténne, a kormány ugyan leverné, de akkor odalenne a magyar nemzet⁹² függetlensége.

Kölcsey, miután megtudta, hogy Wesselényin kívül senki sem áll mellé, elmondta lemondó beszédét követtársa, Eötvös Mihály nevében is.⁹³ De még volt egy kötelessége: az országgyűlésen kellett bevárnia az újonnan kinevezett követeket. Ennek hírére az ifjúság fáklyás menetet rendezett tiszteletére, ő pedig 1835. február elején elmondta utolsó beszédét az alsótáblán, melynek első mondatát felfogatjuk élete jelmondatának is: „*Jelszavaink valának: haza és haladás*”. A tiszteletére rendezett búcsúztatón Kölcsey a népre és a jövőre emelte poharát. Másnap az ifjúság gyalog kísérte a *haza első követének* kocsiját Perecsény határáig, ami a költőnek felért egy diadalmenettel.⁹⁴

---

⁹⁰ Fónagy, 1998. 39–41.

⁹¹ Fónagy, 1998. 42.

⁹² A magyar nemzet megnevezés akkor még nem ugyanazt jelentette, mint ma. Annakidején a csupán néhány százezres létszámú nemességet értették alatta, a parasztok és polgárok nem tartoztak bele, nem voltak politikai jogaik.

⁹³ Szauder-Szauderné, II. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/02.htm#33>

⁹⁴ Szentimrei, 2000. 228–229.

3. Kölcsey, az ügyvéd

3.1 A Wesselényi-per

3.1.1 Az okok

Wesselényit már 1831-ben perbe akarták fogni. A kabinet, félve a példája nyomán kitört passzív ellenállás okozta botrány továbbterjedésétől, Ferenc császár elé terjesztette az ügyet, javasolva a báró perbe fogását. Ekkor még az volt a szerencséje, hogy nem tudtak elegendő bizonyítékot összegyűjteni ellene, ezért egyelőre lemondtak szándékukról. Azonban már nem érezhette magát biztonságban, hiszen egy ismeretlen levelének köszönhetően egyaránt kellett védekezésre és menekülésre készülnie. Ebben akadályozta meg anyja halála.⁹⁵

A második ok az erdélyi országgyűléshez kapcsolódik. Ennek összehívását I. Ferenc még 1832 tavaszán megígérte, a döntés azonban csak 1833 novemberében született meg erről. Wesselényi egyik nagy ellenfele, Vlasits bán ekkorra már eltávozott Erdélyből, így hát új királyi biztos után kellett nézni. E tisztelet először Miksa főhercegnek, az 1809-es inszurrekció Habsburg-Estei családból származó parancsnokának ajánlották fel, de ő visszautasította, így esett a választás a szintén e családból származó Ferdinánd főhercegre, aki ugyan gyenge képességű volt, de tisztségét katonás fegyellemmel fogadta. Ferenc császár időközben rászánta magát az erdélyi országgyűlés megnyitására, melyről június 11-én értesítette az új biztost. Kéziratában megemlítette: ha az erdélyiek nem fogadják el a Gubernium részvételét a megnyitáson, a biztos akkor is nyissa meg a diétát.⁹⁶

Az országgyűlés egy héttel később, június 18-án nyílt meg. Amikor Wesselényi július 21-én megérkezett Kolozsvárra, az ellenzék sokkal ziláltabb állapotban találta, mint addig volt. Neki magának is pihennie kellett volna, hiszen a napi 17-18 órás munkatempó még az ő vasfizikumát is megterhelte. Az udvar azonban elhatározta, hogy hamarosan fel fogja oszlatni az országgyűlést, amit Wesselényi érthető okok miatt nem hagyhatott. Harca hamarosan reménytelenné vált: ugyanúgy, mint annak előtte Szatmárban és Biharban, a kolozsvári diétán is vereséget szenvedett. A kiállott feszültség és a túlhajtott munka következtében idegei sem voltak a legjobb állapotban. De úgy érezte: nincs minden veszve. Így történt, hogy 1835. január 29-én bemutatta a saját kőszáján kinyomtatott erdélyi országgyűlési naplót. Ekkor

---

Később Szatmár, hogy valamelyest kárpótolja, alispánjává akarta tenni, de a főispán kifogott a szorgalmazáson. Majd Közép-Szolnok és Bihar is megkísérelte követték választani, az előbbiben Wesselényi szorgalmazta ezt, utóbbiban pedig Beöthy Ödön.

⁹⁵ Veress, 1983. 88–90.

⁹⁶ Trócsányi, 1970. 117., Uo. 125.

jelentette be, hogy a kősjót, amit valószínűleg egy bizonyos Stuller útján szerzett be, és amivel már január közepe óta kísérletezett, a diétának adományozza: használtassék a köz javára.

A legutolsó okról, a szatmári beszédről már az úrbér kapcsán szóltam. Most csak annyit említenék meg, hogy Uray Bálint alispán⁹⁷ felségsértéssel vádolta Wesselényit a kormányról mondottak miatt, Wesselényi viszont kijelentette, hogy egy szavát sem vonja vissza. Ugyan a báró még nem sejtette a rá váró veszélyt, de a kormány már elhatározta perbefogását: nem tisztességes harcban, hanem nyers hatalmi eszközökkel.⁹⁸

3.1.2 A per megindulása

A vizsgálat még 1834 decemberében elkezdődött. Beöthy Sándor, a királyi jogügyigazgató állította össze a szatmári beszéd ügyével foglalkozó vizsgálat kérdéseit, melyek az alábbiak voltak:

1. Jelen volt-e a tanú a szatmári megyegyűlésen?
2. Mit mondott Wesselényi az országgyűlési tárgyalásokról, különös tekintettel az úrbérről?
3. Wesselényinek a kormányt sértő szavai.
4. Wesselényi mondott-e ilyet, vagy ehhez hasonlót: *„a kormány nem akarja a Tekintetes Karok és Rendek, melly csalárd álorzát tévén ocsmány képére, kihúzta 9 millió ember zsírját, és már most csak arra várakozik, hogy ezen 9 millió ellenünk felingerelvén, ennek körmei közül ő szabadítson ki, s akkor jaj nekünk ... mert szabad emberekből rabszolgákká alacsonyodunk.”*
5. Uray alispán felségsértési vádjára mit felelt Wesselényi?
6. További kihallgatandó tanúk megnevezése.⁹⁹

Ezek alapján kezdték meg a tanúk összegyűjtését. Leküldtek egy Hollósy József nevű ügyészt Szatmárba, akinek sikerült összeszednie a tanúkat. Ez egészen népszerűtlen feladat volt: a delikvens nemcsak a közvélemény ostromozásának tette ki magát, de félhetett a központi kormányzattól is, ha nem a megfelelő tanúkat szállított. Nagy szerencséjére sikerrel járt. Már eleve adott volt a szatmári nemesség azon része, amely még a megyegyűlés előtt Kölcsey és

⁹⁷ Őt egykoron Wesselényi segítette az alispáni székbe.

⁹⁸ Fónagy, 1998. 43., Trócsányi, 1970. 141., Trócsányi, 1986. 29.

⁹⁹ Trócsányi, 1986. 33–34.

Wesselényi ellen lett uszítva, aztán azok az elemek is ott voltak, akik magas tisztségért és arisztokrata rangért cserébe áruba bocsátották magukat. Azonban, mint említettem, már az ellenzék sem állt ki teljes létszámban egykori vezére mellett. Bartal György, Somssich Pongrác, Ragályi Tamás, Dessewffy Aurél: akár a végtelenségig folytathatnánk a sort.¹⁰⁰

V. Ferdinánd trónra lépése következtében Bécsben teljesen megváltozott az alaphangulat. Reviczky Ádám, az elhunyt Ferenc kegyence hatalmi pozíciója összeomlásától tartott, Metternich pedig Széchenyi szerint elvesztette minden diplomáciai érzékét, ha Wesselényiről beszélt. De a két eszmetárs kapcsolata sem volt felhőtlen. Széchenyi március 5-én összekapott Wesselényivel útjaik különbözősége miatt: megpróbálta barátját rávenni, hogy fogadja el az általa írt alázatos folyamodványt, de az elutasította. Kijelentette: kínzással sem tudják rávenni ezen irat elfogadására, majd ő maga írt egy másikat. Ebben kifejtette, hogy a király és a kormány személye egyáltalán nem tekinthető egynek, valamint odavágta: felségsértést és hűtlenséget csak tettel, nem pedig szóval lehet elkövetni. E szavai lettek később a védelem főbb szempontjai.¹⁰¹

Megindultak a szokásos készülődések. Szokás szerint Wesselényi felkereste bíráit, akik szerint a királyi tábla többsége mellette fog állni. Majd előválogatta ügyvédeit is: Kubinyi Miklóst, Benyovszky Pétert, Lissóvenyit, Gyöngyösit és végül magát Kölcseyt, akiről így vélekedett: ha esküdt ügyész volna, rábízná ügyét. Kölcsey, amikor megtudta az ügy hátterét, alig hitte el, hogy egy közgyűlési beszéd miatt képesek legyenek valakit perbe fogni.¹⁰² A védelmet személyesen Wesselényi irányította, formai minőségben pedig ott állt mellette a fiatal Deák Ferenc, ekkor Zala vármegye országgyűlési követe.¹⁰³ Közben az ellenzék sem feledkezett meg vezéréről: Pest és Nógrád még 1835 márciusában külön utasításba adta követeinek, hogy lépjenek fel az országgyűlésen Wesselényi ügyében. Dubraviczky, Pest ellenzéki követe már április 9-én kísérletet tett erre, sikertelenül. Deák lépett közbe. Kifejtette: Wesselényi ellen még nem indult meg a per, kezdetével azonban már a szólásszabadságot érné sérelem, így hát meg kell azt védeni, mivel semmivel sem nyomhatják el. Javaslatát sikert ért el: mindenki elfogadta.¹⁰⁴

A kormányzat oldalán Reviczky kancellár hozta létre a Magyar Udvari Kancellária titkos felségsértésügyi bizottságát. Ő a saját kezében akarta tudni a per levezénylését. E célból

---

¹⁰⁰ Uo. 35.

¹⁰¹ Veress, 1983. 134–135.

¹⁰² Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#336>

¹⁰³ Eredetileg a bátyja volt a követ, de ő nem sokkal az országgyűlés kezdete előtt megbetegedett, így öccsét javasolta helyettesítésül.

¹⁰⁴ Trócsányi, 1986. 47–48.

fordult április elején V. Ferdinándhoz: mivel Wesselényi mellett Deák és több kitűnő ügyvéd áll, utasítani kell a főügyészt, hogy *allegatióit*¹⁰⁵ a nádoron keresztül terjessze fel a királyhoz, vagyis inkább a Magyar Udvari Kancelláriához, mielőtt bejegyeznék őket a perbe. Terve nagyobb sikert aratott, mint remélte. Ferdinánd döntése szerint a királyi jogigazgató a nádort megkerülve Reviczkyhez fogja terjeszteni allegatióit, amelyeket ő szakértői segítségével megvizsgál, az eredményről pedig utólag tájékoztatja az uralkodót. Csakhogy ez az elképzelés nem volt minden veszélytől mentes, hiszen József főherceg az első adandó alkalommal bele is kötött: megtámadta a pert formailag vivő ügyész személyét. Törekvése természetesen nem járt sikerrel. A Reviczky által alapított titkos bizottság tagja lett még Strettner Máté, valamint az egykor ellenzéki Bartal György, majd Mailáth Antal és Bedekovich alkancellár.

Kölcsey sem pihent a per előtt. 1835. május elsején Eötvös Mihály, Kölcsey egykori követtársa küldött egy levelet Wesselényinek, melyben megírta: az ügyben eddig harminc tanú vallomását hallgatták meg, de Kölcsey szerint van még több is.¹⁰⁶ A per 1835. május 5-én kezdődött meg a Pozsonyban üléselő királyi tábla előtt. Wesselényi Benyovszkyval jelent meg bírái előtt. Kifogásolták a bíróság illetékességét, hivatkozva arra, hogy egy nemes ellen annak a vármegyének kell eljárást indítania, amelyben lakik, vagyis esetünkben Szatmár vármegyéről van szó.¹⁰⁷

3.1.3 A per kifogásolási szakasza

Már említettük, hogy az ellenzék teljes mellszélességgel Wesselényi mellett állt, ezen felül még azt is mondtuk, hogy a megyék felszólították követeket: álljanak ki az ellenzék vezére mellett. Ezeket az akciókat Deák és Beöthy Ödön vezényelte le, utóbbi a Wesselényi és Deák által kidolgozott elvek alapján nyújtotta be indítványát 1835. június 16-án a kerületi ülésen: Magyarország alkotmányának főgaranciája a szólásszabadság.

Eközben Kölcsey még főjegyzői tisztéről¹⁰⁸ is le akart mondani Szatmárban, de Eötvös Mihály, egykori követtársa lebeszélte. A Wesselényihez 1835. május 22-én írt levele tanúsága szerint Isten megsegítette, mert dacára Uray alispán ellenkezésének, ki tudták vívni a megyei törvényszék bírának főispáni akarattól mentes megválasztását. Már csak Erdély és Wesselényi ügye várt megvitatásra. Uray szerint az utóbbi pártolása nem érdeke a vármegyének, de Eötvös és Kölcsey rengeteg érveléssel támasztotta alá állítását. Végül a

¹⁰⁵ Latin szó, perbeli feleléseket, vagyis a perben teendő lépéseket jelenti.

¹⁰⁶ Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.niif.hu/06300/06367/html/03.htm#348>

¹⁰⁷ Trócsányi, 1986. 49–51.

¹⁰⁸ 1832-ben választották meg főjegyzővé

következő közgyűlésre bízták az ügy megvitatását. Kölcsey és Eötvös megpróbálták a két alispánt ügyük mellé állítani. Kende Zsigmond elismerte, hogy Wesselényi akciója annak idején a szólásszabadságot kívánta védelmezni. Uray is örömet melléjük állt volna, de mindketten kijelentették: ha most Wesselényi pártjára állnának, azzal kompromittálnák alispáni tekintélyüket, de megígérték: ők ugyan se jót, se rosszat nem fognak mondani az ügyről, viszont egyikük megírja az országgyűlési követeknek, hogyha valaki esetleg felhozná a Wesselényi-ügyet, ne mulasszák el pártolni.¹⁰⁹

Visszatérve a szólásszabadság ügyéhez, június 22-én került az alsótábla országos ülése elé. Ekkor szólalt fel Balogh János, Bars megye lélegzetelállítóan vakmerő ellenzéki követe. Elgondolása szerint még akkor sem vétene, ha Wesselényi szatmári beszédét nemcsak helyeselné, hanem magáévá is tenné. Forradalmi hangú beszédéért nagy árat fizetett: pár nappal később hűtlenségi pert akasztottak az ő nyakába is. A már-már kaotikus helyzetet végül Széchenyi oldotta meg: az országgyűlésre 1833 májusa óta csak be-benézegető gróf javaslatot tett főrendi ellenzéki megbeszélés összehívására az alsótábla sérelmi feliratának kierőszakolása végett. Mivel azonban az ellenzék félt a kormányzat diktatórikus eszközeinek életbe léptetéséről, ezért Wesselényi úgy döntött: Balogh ne jelenjen meg az alsótábla ülésein, mert az ellenzék nem tudja védelmét garantálni, ezért inkább családi probléma ürügyével hagyja el Pozsonyt. Ugyan októberben a Balogh-pert ejtette a kormányzat, a Wesselényi-ügyben azonban nem hátrált meg. Az udvar szándéka a perben az időhúzás volt: arra játszottak, ha már vége van az országgyűlésnek, akkor Wesselényit nyugodtan letartóztathatják és Marosvásárhelyre kísértethetik az erdélyi per miatt. A báró viszont a per minél korábbi befejezését szorgalmazta már 1835 decemberében, majd az 1836. január 21-től február 23-áig terjedő időszakban többször is megsürgette a személynököt és az államügyészt.

Csakhogy épp ebben az időszakban játszódtott le egy olyan epizód, melyben az udvar kezét sejthetjük. Wurmbrandt császári ezredes 1835 nyarán provokáltatta a bárót a mehádiai fürdőben. Ha sikerülne megölnie Wesselényit, akkor elsimulna a botrány, talán még tábornokot is csinálnának belőle. Ha viszont Wesselényi ölné meg az ezredest, akkor gyilkosságért is lecsukathatnák, így hát nyilvánvaló, hogy mindenképp vesztené. Arra viszont nem számítottak ezek a különben ravasz emberek, hogy a reménybeli áldozat majd pont Széchenyitől tudja meg a részleteket. A két egykori barát 1836. január 28-án találkozott,¹¹⁰

---

¹⁰⁹ Trócsányi, 1970. 169., Szauder-Szauderné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#350>

¹¹⁰ Tudjuk, hogy Széchenyi István szakított családjá szokásával: rengeteg időt töltött magyarországi birtokain is, úgyhogy valószínű, hogy Wesselényivel talán a gróf kedvenc nagyecenki kastélyában találkozott.

Széchenyi naplója tanúsága szerint Wesselényi őt kérte fel párbajsegédül.¹¹¹ A gróf nem vállalhatta e tisztet, mert április 19-ei jegyzetében már Dessewffy Aurél párbajsegédi minőségéről írt, aki még 17-én elindult Wesselényivel Nagyváradra Wurmbradt ellen.¹¹² A báró még 19-én írt egy levelet Kölcseynek, amelyben közölte: ha meghal, rá és Degenfeldre hagyja az erdélyi országgyűléssel kapcsolatos összes iratanyagát, valamint Kölcseyre, Kossuthra és Bártfayra magyarországi és erdélyi perét.¹¹³ A párbajra egy nappal később, 20-án került sor Várad mellett, Telegden. Wesselényi a pisztolyt választaná fájó karja (nem tett említést róla) és a sértés milyensége miatt, viszont az ezredes rövidlátása miatt a kardot részesítette előnyben. Wurmbrandt még a párbaj előtt bocsánatot kért azzal, hogy most már a közvéleményért verekedjenek. A párbaj során azonban sokszor veszélyes lépés felé tartott:¹¹⁴ többször a tiltott részek felé szúrt. Wesselényi már több sebből vérzett, mire az ezredes vérszemet kapott. Ekkor Wesselényi egy erőteljes ellentámadással harcképtelenné tette ellenfelét: megvágta a kézfejét, amivel örök életére nyomorékká tette. Sebeit Fönixdorf seb orvos varrta be a helyszínen. A borzasztó műtét során Wesselényi hangosan jajgatott, de sebeit épp hogy bekötözték, máris rohant meglátogatni Wurmbrandtot. Egyesek szerint így búcsúzott tőle: *„Szerencséd, barátom, hogy meg nem öltél. Mert amint hozzád indulék, jött tudomásomra, hogy a nagyváradi ifjúság hátunk mögött a ligetben lesben állt, ha elhullok, párbajsegédeiddel együtt főbe ver.”*¹¹⁵

Ezután, mivel úgy érezte, hogy az ellenzék nem lenne képes őt megvédeni, el akart utazni Triesztből Konstantinápolyba, de nem kapott útlevelet, végül az észak-itáliai és ausztriai utazás mellett döntött, hiszen innen baj esetén könnyen külföldre tudott volna szökni. Ebbeli tervéhez József nádor is hozzájárult, mivel Wesselényi menekülése az ő helyzetét könnyítette volna. Észak-Itália, Tirol, Salzburg és Stájerország voltak főbb állomásai. Eközben itthon nagy változások történtek: Reviczkyt leváltották a Kancellária éléről, helyébe a jóval reakciósabb Pálffy Fidél került, aki egyébként a felsőtábla aulikus részének volt legfőbb hangadója. Első cselekedete a nyílt terror alkalmazása volt: lefogatta Lovassy Lászlót, az országgyűlési ifjak vezérét. Erre tért haza Wesselényi augusztusban.¹¹⁶

---

¹¹¹ Széchenyi, 1982. 808.

¹¹² Uo. 817.

¹¹³ Szabó, 1990. 212.

¹¹⁴ Ezzel csak egyvalami volt a baj: nem intézhette el így az ügyet, mert arra a bizonyos kijelentésére rengeteg fültanú volt.

¹¹⁵ Veress, 1983. 136–137., Trócsányi, 1970. 173–174.

¹¹⁶ Nem lett volna képes cserbenhagyni az ellenzékot, a reformerek új nemzedékét és az országgyűlési ifjúságot sem, amely nemcsak politikai elvei, hanem helytállása és áldozatvállalása okán is mesterének tekintette.

Kölcsey erről az 1836. szeptember 6-i Szatmár megyei közgyűlésen szerzett tudomást. A Kossuthnak írt szeptember 20-i levelében törvénytelennek minősítette az elfogatás módját, de a letartóztatás mikéntjéről semmit sem tudott. Így hát nem tehet egyebet – írta -, mint hogy megvárja a következő közgyűlést, majd annak a bizonyos pesti levélnek birtokában újabb felíratot készíteni. Ahhoz viszont, hogy tenni tudjanak valamit, szükség van Kossuth híreire, melyeket küldjön Bártfay Lászlóhoz, aki majd oda-vissza fogja továbbítani a leveleket.¹¹⁷ Ez meg is történt Kossuth *Törvényhatósági Tudósítások* című munkájában, melyben nemcsak Kölcseyt, hanem az egész országot is tájékoztatta ezen ügyek lefolyásáról.

Eközben született meg az első ítélet. Wesselényiék erre válaszul a tiltmány nevű orvoslattal éltek, majd feleletükben felhozták a kormányzat összes addigi törvénytelenységét: hű polgár ellen főbenjáró bűnpert indítani, az állampolgárokat védelem helyett folyton háborgatták, ezek külön-külön is rombolták a nemzet és a kormány között fennálló viszonyt. Ezt a Kancellária a tiltmány visszautasításával ellensúlyozta, ezzel igencsak megkönnyítette Wesselényiék dolgát, akiknek csak fel kellett sorolniuk azokat a magyar törvényeket, amelyek nem zárták ki a tiltmányt, mivel ezeket a királyi tábla is elismerte.

A március 2-án megígért újabb ítélethirdetést megelőzte egy kormánybejelentés: a Ministerialkonferenz április eleji ülésén bejelentették, hogy az ellenzék a terrorakciók ellenére egyre erősödik, mind inkább szervezettebb és elszántabb lett. Wesselényi pedig nemcsak saját peréről tudósította a megyéket,¹¹⁸ hanem Lovassyék perével is tudott foglalkozni. Ahhoz, hogy le tudják törni az ellenzék ellenállását – folytatták a bejelentést –, a főispánokra fognak támaszkodni, akiknek ezen túl több időt kell megyéjükben tölteniük. Ez alatt kibővítették a pert. Wesselényi hiába tiltakozott e törvénytelenység ellen, mert 1837. május 5-én hajnalban újabb csapást kényszerült elszenvedni: elfogták Kossuthot.¹¹⁹

Wesselényi most sem hátrált meg: segítette Kossuth védelmét, valamint népes családjának¹²⁰ anyagi támogatást folyósított: 6900 Ft készpénz és 7102 Ft kamatozó kötvény gyűlt össze végül. A Kossuthnál tartott házkutatás alkalmával azonban terhelő bizonyítékokat találtak. E munkájának ellátása közben nagy megkönnyebbülés is érte a bárót: a Kende Zsigmond által még 1835 májusában írt követutasítás¹²¹ alapján változott a szólásszabadság

---

¹¹⁷ Szauder-Szauerné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#373>

¹¹⁸ Szauder-Szauerné, III. kötet. 1960. <http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm#394>

¹¹⁹ Trócsányi, 1970. 178.

¹²⁰ Lajosnak négy lánytestvére volt: Karolina, Emília, Lujza és a kedvenc: Zsuzsanna. Ő segítette Kossuthnak a *Törvényhatósági Tudósítások* szerkesztésében, valamint ő volt az, aki bátyja letartóztatásakor megmentette az utolsó szám kéziratát.

¹²¹ Valószínűleg lelkiismeret-furdalása volt, amiért annak idején átállt a kormány oldalára.

megítélése Szatmárban. Ezen öröme azonban nem tartott sokáig, ugyanis a kormányzat minden áron be akarta fejezni a pert. Wesselényi viszont tudta, hogy húznia kell az időt így újabb kifogásokat jelentett be, amelyek közül az egyik szerint a vád nem a szatmári gyűlés jegyzőkönyve alapján készült. Ennek hatására a vádló jó két hónapot várt a válasszal, majd a november 17-i válaszában azt írta, hogy hűtlenségi perben nincs szó kifogásról, majd végül megállapította: már Werbőczy Hármaskönyvében is szerepelt a király és a kormány egysége. Következő, 1838. január 16-i válaszában pedig már ítéletet kért, így hát Wesselényi pere megkezdte érdemi szakaszát. Ennek ismertetése előtt azonban meg kell emlékeznünk Wesselényi életének leghősiesebb epizódjáról: az 1838-as nagy pesti árvízben tanúsított helytállásáról.¹²²

3.1.4 Érdemi szakasz és az ítéletek

A per érdemi szakaszáról először Wesselényi Kölcseyhez írott 1838. február 5-i leveléből nyerhetünk információkat. E levél szerint a báró még nem határozott védelme lépéseiről. A királyi tábla védelme „*derekára leendő ereszkedésre*” utasította, Wesselényinek azonban elvei szerint nem szabad törvényellenes útra lépnie, mert akkor a vele egy eszméket vallók is bajba kerülnének. Ha viszont nem teljesíti a parancsot, akkor a még teendő kifogások kérdésében kimondják rá az elmarasztaló ítéletet.¹²³ Viszont nem is kezdte el a felkészülést, attól még összeszedhet néhány tanúvallomást maga mellett, ezek között szerepelhet Kende, Uray, Kovács Sándor, Mándy, Szentlélek¹²⁴ és más, korábban ellene vallók újbóli vallomása is. Ezeket az ellenfél tanúinak vallomásával együtt át fogja küldeni Kölcseyéknek, akik a küldött kérdéscsoporthoz még tehetnek is hozzá, mint például:

1. ezáltal az nyerjen világosságot, hogy Wesselényi szatmári beszéde nem lázadó célú volt, hanem lázadás vagy ehhez hasonló cselekedetek meggátlása,
2. általa az váljék világossá, hogy Wesselényi korábbi beszédeiben és cselekvéseiben sem lázított, hanem a fennálló rendet és a közcsendet igyekezett fenntartani.

Wesselényi mellékelte levelében a fiscus egyik replicáját is, amely szerint a báró összeköttetésben állt az országgyűlési ifjúsággal és a kaszinóegylettel, holott ő az ifjakkal csak két levélben érintkezett: egyszer neki küldtek egyet, másodszor pedig ő maga válaszolt. Az ezt bebizonyítandó tanúk egyike Décsey László, Kölcsey írnoka, aki tudta, hogy Wesselényi soha nem állt kapcsolatban a kaszinóegylettel. Szerinte a siker kulcsa a minél

¹²² Trócsányi, 1970. 179–181., Trócsányi, 1986. 76–77.

¹²³ Szabó, 1990. 284.

¹²⁴ Kölcsey Ferenc: *Báró Wesselényi Miklós védelme*. In: Szauder József – Szauder Józsefné (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. kötet. 1960. <http://mek.niif.hu/06300/06367/html/02.htm#56>

több pozitív tanú. A báró még egy mellékletet küldött levelében. Az „A”jelű csomóban szereplő periratokról úgy rendelkezett, hogy Kölcsey adja be azokat a legközelebbi közgyűlés alkalmával.¹²⁵

Eközben a kormányzatot sürgette az idő, hiszen közeledett az új országgyűlés megnyitásának időpontja, addig pedig valahogy le kellett zárni a folyamatban lévő peres ügyeket, hiszen nem akarták megvárni az ellenzékiek Pozsonyba tömörülését. Addig is a Kölcsey és Wesselényi által összegyűjtött iratok bizonyították az előbbi ártatlanságát, amit még öt mágnás barátja is alátámasztott. A legszebb ezek közül Széchenyi tanúsága volt.¹²⁶ Azonban a perrel járó izgalmak már amúgy is megviselték az egyébként férfikora legszebb éveiben járó Wesselényit: heves fejfájásokkal és vértódulással küzdött. Orvosai arra a következtetésre jutottak, hogy páciensük állapotában csak a híres gräfenbergi gyógyintézet hozhat javulást. A báró azonban rab volt, hiszen pere befejezéséig nem hagyhatta el Magyarország területét. Így hát elhatározta, hogy Kölcseyvel felségfolyamodványt írat az uralkodónak, melyben kéri pere felfüggesztését addig, míg gyógykezelése tart. A választ Pesten kapta kézhez, melyben V. Ferdinánd sajnálatát fejezte ki a vádlott egészségi állapota miatt, majd kijelentette: parancsot fog adni az igazságszolgáltatásnak, hogy a legrövidebb időn belül vigyék ítéletre a pert.¹²⁷

Kölcseynek is sok gondja volt ezekben az években. 1837 nyarán szörnyű hírt kapott: egyik unokatestvére, Mihály egy éjjel Szatmárcseke teljes paraszti lakosságát rávitte rokona földjeire, az egészet letapostatta, kukoricását pedig a csordával tapodtatta földig.¹²⁸ Ezt kapta értük, kikért az elmúlt másfél évtizedben annyit fáradt, kikért szinte már vesszőfutásra kényszerült Nagykárolyban és Pozsonyban, kikért őt magát is börtönbe zárhatnák Kossuthral, Wesselényivel és Lovassyval karöltve. Az e sérelem fölött érzett fájdalom szülte *Zrínyi második éneke* című versét, melyben minden keserősége megtalálható Pálffy Fidéltől Kölcsey Mihályon át a csekei népig. Aztán ott van még Kálmánka is, aki mellé felfogadta instruktornak egyik patvaristáját, Obernyik Károlyt, de nem volt elégedett házi tanítói tevékenységével.

Visszatérve a perhez, május 28-án Wesselényi felkereste Kölcseyt csekei birtokán. Másnap meglátogatták Kölcsey Gáborékat, akik egy ideje tisztelettel beszéltek róla, ugyanis

---

¹²⁵ Szabó, 1990. 285–286.

¹²⁶ Veress, 1983. 146–147.

¹²⁷ Szentimrei, 2000. 250.

¹²⁸ Állítólag azért károsította meg, mert Ferenc megrövidítette atyafiai a tagosításnál, ugyanis főjegyző létére könnyen kijárhatta volna magának, hogy övé legyen a legjobb hely.

Wesselényi egykoron pártfogolta a Pestről nem is oly rég hazatért Antónia nevű lányukat,¹²⁹ aki naplójának tanúsága szerint bálványozta őt. Az ott töltött két óra alatt Wesselényi angliai és itáliai utazásairól, majd zsidói otthonáról és lovairól mesélt. Antónia kérdésére, hogy szereti-e az embereket, az alábbi választ adta: „*Én ellenem az emberek sokat – igen sokat tettek, 's nem csuda ha nem nagyon szeretem is őket; pedig addig vagyunk boldogok, míg az embert jónak 's szeretetre méltónak hisszük.*”¹³⁰ Majd nem sokkal később átmentek a Ferenc portájára, ahol a fiatalok itták Kölcsey és Wesselényi szavait. Az ebéd végeztével visszavonultak, és megvitatták az addig kész védelem minden részletét, majd az este közeledtével Kölcsey beszólította Obernyiket, hogy lediktálja neki barátja panaszát a per elhúzódása miatt.¹³¹

Most pedig lássuk a derekas védelem főbb részeit:

1. a védelem beadását megelőző gátló körülmények ismertetése,
2. a kifogásokkal való védelem törvényes voltának bizonyítása,
3. az érdemi védekezés,
4. Wesselényi titkos törekvéseiről szóló vádak tagadása,
5. az oklevelek és körülmények összhangjával foglalkozó elvi fejtegetés.

Mik is voltak ezek a gátló körülmények? A védő bebizonyította, hogy a királyi tábla 1835 őszétől majdnem egy évig tartotta magánál a pert, melynek tárgyát eközben szépen kiterjesztette, majd még jobban húzni kezdte az időt. Említésre került még az alperesi tanúk hitelesítésénél elkövetett szabálytalanság is, majd e rész végén a védő figyelmeztette a bírakat: Wesselényi szeme már nagyon rossz állapotban van. Mivel megtagadták tőle a per felfüggesztését, nem kezelte magát, így megvakulásáért a királyi táblát terheli a felelősség.¹³²

Mint fentebb említettem, a védelem második szakasza a kifogási szakaszban használt érveket foglalta össze. A fiscus ugyanis állításának bizonyítása céljából elővette II. Ulászló második dekrétumának harmadik cikkelyét, mely kimondja, hogy hűtlenségi perben nem lehet kifogással élni. De mivel a cikkely semmi olyat nem említ, amiből hűtlenségre lehetne következtetni, Wesselényiék elővették Werbőczy Hármaskönyvét. Werbőczyék korában hűtlenség esetén háromféle eljárás létezett:

---

¹²⁹ Kölcsey Antónia: *Napló*. Budapest, Magvető, 1982. 7.

¹³⁰ Uo. 8.

¹³¹ Szentimrei, 2000. 251–254.

¹³² Trócsányi, 1970.188., Szauder József – Szauderné, II. kötet. 1960. <http://mek.nif.hu/06300/06367/html/02.htm#56>

1. A király az illetőt az országgyűlés elé idéztette, erről szól II. Ulászló fentebb említett dekrétumának harmadik cikkelye, mely szó szerint lett átemelve a Hármaskönyvbe. Nem tartozott a per tárgyához.
2. Ha a hűtlenségi per másodszori visszautasítás miatt indult, de ez sem tartozott a per tárgyához.
3. A kifogásokkal történő védelem alkalmazása.

A vallatás egyik legfontosabb pontja: a Wesselényit szóhoz jutni nem engedő Uray alispán megszegte az ülés napirendjét, ezen felül pedig az elnöklő Kende Zsigmond sem volt pártatlan. Az alperesi tanúvallomásokat elég jól készítették elő. Eleve olyanokat kerestek meg, akik legalább jelen voltak azon a bizonyos ülésen: megyei tiszteket, értelmiségeket, és olyan tekintélyes táblabírákat, mint például maga Kölcsey. Így jöttek létre azok a hiteles beszámolók, amelyek vallják, hogy a megyei nemességet szántsándékkal felhergelték Kölcsey és Wesselényi ellen. Részeg kismesek nem engedték szóhoz jutni a bárót, aki világosan tett különbséget a kormány és a király személye között, az utóbbiról tisztelettel szólt, rendet akart teremteni az ország népessége között.¹³³ Wesselényi megvetéssel utasította el a vádat, hiszen beszédének célja az örökváltság elfogadtatása volt, ami az országgyűlésen nem volt bűn, akkor miért lett volna az egy megyegyűlésen.

A védelem negyedik pontja Wesselényi titkos társaságokban való részvételének tagadása volt. A királyi fiscus ugyanis rá akarta bizonyítani, hogy a báró Kossuthal, mint valami titkos társaság tagjával állt kapcsolatban, e vádat ki akarta terjeszteni az ifjakra is. A védelem természetesen azonnal ízekre szedte a koholmányt: Kossuth titkos tagságára nincs semmi bizonyíték, másrészt pedig Wesselényi és Lovassyék érintkezésében semmi kivetnivaló sem volt, hiszen az ifjak a békés haladás mesterét látták benne, ő pedig hazafias érzéseik megtartására biztatta őket. És ugyan miért lett volna a perrel kapcsolatos fejlemények megosztása a vármegyékkel? Ez közügy, ami végképp nem sérthette a bíróságot, hiszen az ügy lezárulta után ügyis nyomtatásban fogja közölni ítéleteit.

Végül elérkeztünk a derekas védelem utolsó szakaszához, az oklevelek és körülmények összhangjával foglalkozó fejtegetésekhez. Eszerint a per akkor sem tartozna a királyi tábla hatásköre alá, ha a vád be volna bizonyítva. A felperes által hangoztatott vádak pedig nincsenek kapcsolatban a főváddal, az alperes tanúinak vallomása viszont egybehangzó. Wesselényi a védelem utolsó mondatában csak részrehajlatlan ítéletet kért a királyi táblától, amelynek figyelmeztette tagjait: együtt fognak a jelen, a jövő és Isten ítélőszéke elé állni.¹³⁴

---

¹³³ Trócsányi, 1986. 84–85.

¹³⁴ Trócsányi, 1970. 189–190.

Az alperes valódi céljairól szóló részt Kölcsey, Deák és maga Wesselényi szerkesztette, a jogászi érveket viszont Benyovszky ügyvéd. A befejezés pedig már Kölcsey és Wesselényi közös munkája, csak az egyeztetés volt még hátra, ami augusztus közepére meg is történt. Wesselényi augusztus 14-én hagyta el Csekét az egyik kész példánnyal. Két héttel később azonban szomorú hírt kapott: Kölcsey 1838. augusztus 24-én meghülés miatt életét vesztette.¹³⁵ Kossuth, mikor megtudta a halálhírt, így búcsúztatta: „*Oly sokratesi bölcsesség, oly catói karakter annyi szerénységgel, oly meleg emberszeretet, oly minden emberi salaktól tiszta szellemiség és személyesített erény, oly gyermeki szelídséggel ó mikor volt, hol van, s mikor lesz? Őneki homlokát már életében a halhatatlanság koszorúja övedzé, mert a Kölcsey név tisztelve lesz, míg magyar lesz, de csak mi (...) tudjuk, mit veszett a tudós világ azzal, hogy tíz-tizenöt nem élt.*”¹³⁶

Az ítélethirdetésre 1839. január 31-én került sor. Egyetlen derék bíró akadt csak: Földváry Ferenc, aki már Lovassyékat sem marasztalta el. Ő alapos indoklás után felmentésre szavazott, majd törvénytelennek minősítette a vádat. Niczky János már 3 év fogságot javasolt, a többség egyet is értett vele, csak Jenezsánszky János kért halálbüntetést. Néhányan enyhítettek volna az ítéleten (1, esetleg 2 év), de a többség szava döntött: 3 év fogság az ítélet. 1839. február 8-án mindkét fél fellebbezett a hétszemélyes táblán, ahol Cziráky elnökölt. Itt már több hang szólalt fel Wesselényi mellett,¹³⁷ de a többség helybenhagyta a királyi tábla ítéletét.

Az ellenzék azonban nem hagyta ezt annyiban. Mivel Wesselényi elvesztette egyik szeme világát, már a másik szeme is veszélybe került. Deák szinte félelmetes tempójú tárgyalásainak volt köszönhető a március 21-i döntés: Wesselényi hathónapnyi kizárólagos gräfenbergi és freywaldau tartózkodást kapott gyógyulás céljából, amit nem számítanak bele a 3 évbe.¹³⁸

---

¹³⁵ A rokonság szerint a meghülés tényleg megtörtént Kölcseyvel, viszont szerintük a végső lökést egy mérgezett levél adta meg, melyet Obernyik Károly adott át a betegnek. A levélben nem volt semmi írás, Kölcsey kezében azonban pillanatok alatt szederjes lilára változott. A beteg erre ráordított patvaristájára, majd eszméletlenül esett vissza párnáira.

¹³⁶ Kulin, 1998. 184.

¹³⁷ Péchy Imre, az előző évben elhunyt Kölcsey rokona elegendőnek tartott volna egy dorgálást, Perényi Zsigmond felmentésre szavazott.

¹³⁸ Trócsányi, 1970. 193–198.

Felhasznált irodalom

- Csorba, 2000. Csorba László: *A tizenkilencedik század története*. Pannonica, 2000.
- Csorba–Velkey, 1998. Csorba László–Velkey Ferenc: *Reform és forradalom 1790–1849*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998.
- Csorba, 2012. Csorba Sándor (szerk.): *Kölcsey Ferenc debreceni diákéveinek iratai*. Fehérgyarmat, Kölcsey Társaság, 2012.
- Csorba–Takács, 1988. Csorba Sándor–Takács Péter: *Kölcsey és Szatmár megye. Tanulmányok és források Kölcsey Ferenc Szatmár megyei életéhez és tevékenységéhez*. Nyíregyháza, 1988.
- Fónagy, 1998. Fónagy Zoltán (szerk.): *Wesselényi Miklós*. Budapest, Új Mandátum, 1998.
- Z. Szabó, 1977. Z. Szabó László: *Így élt Kazinczy Ferenc*. Budapest, Móra, 1977.
- Kossuth, 1948. Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások*. I. kötet. Budapest, 1948.
- Kölcsey A., 1982. Kölcsey Antónia: *Napló*. Budapest, Magvető, 1982.
- Kölcsey, 2000. Kölcsey Ferenc: *Országgyűlési napló*. Budapest, Universitas, 2000.
- Kulin, 1988. Kulin Ferenc (szerk.): *Nemzet és sokaság. Kölcsey Ferenc válogatott tanulmányai*. Budapest, Múzsák, 1988.
- Kulin, 1998. Kulin Ferenc (szerk.): *Kölcsey Ferenc*. Budapest, Új Mandátum, 1998.
- Mihályhegyi, 1979. Mihályhegyi Géza: *Kölcsey Ferenc gyermekkori betegsége és népi gyógyítása*. In: Antall József (szerk.): *Orvostörténeti közlemények*. Budapest, Hungária Kiadó, 1979.
- Orosz, 2010. Orosz István: *A jobbágyvilág megszűnése Magyarországon*. Debrecen, 2010.
- Szabó, 1990. Szabó G. Zoltán (szerk.): *Kölcsey Ferenc levelezése. Válogatás*. Budapest, Gondolat, 1990.
- Széchenyi, 1982. Széchenyi István: *Napló*. Budapest, Gondolat, 1982.
- Szentimrei, 2000. Szentimrei Jenő: *Ferenc tekintetes úr. Kölcsey Ferenc életregénye*. Kolozsvár, Castrum, 2000.

- Taxner-Tóth, 1992. Taxner-Tóth Ernő: *Kölcsey és a magyar világ*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.
- Trócsányi, 1970. Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós és világa*. Gondolat, 1970.
- Trócsányi, 1986. Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*. Helikon, 1986.
- Veress, 1983. Veress Dániel: *Wesselényi Miklós*. Budapest, Móra Kiadó, 1983.
- Völgyesi, 2010. Völgyesi Orsolya: *Írók, szerepek, stratégiák*. Budapest, Rádió, 2010.

http://www.alkotmanyossagi-muhely.hu/erdelyi_1791-es_torvenyszoveg_alkotmanyrol_2006febr.htm

1791. évi VI. törvénycikk.

www.1000ev.hu

Ezer év törvényei

<http://mek.niif.hu/05600/05606/html/>

Kazinczy Ferenc: *Levelek*. É.n.

<http://mek.niif.hu/06300/06367/html/02.htm>

Szauder József–Szauder Józsefné (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. köt. Bp., 1960.

<http://mek.niif.hu/06300/06367/html/02.htm#56>

Kölcsey Ferenc: *Báró Wesselényi Miklós védelme*. In: Szauder József–Szauder Józsefné (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei*. II. köt. Bp., 1960.

<http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/03.htm>

Szauder József–Szauder Józsefné (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei*. III. köt. Bp., 1960.

Tartalomjegyzék

Kölcsey Ferenc	1
1. Kölcsey gyermek- és ifjúkora.....	2
1.1 A gyermek Kölcsey	2
1.2 A debreceni kollégium falai között	4
1.3 Kölcsey és Kazinczy	6
II. Kölcsey, a politikus	11
2. 1 Kölcsey, Szatmár vármegye aljegyzője.....	11
2. 2. Kölcsey, Szatmár vármegye első követe	13
2.2.1 Kölcsey követté választása	13
2.2.2 Erdély ügye, a vallás- és a nyelvügy	14
2.2.3 Az úrbér ügye	17
3. Kölcsey, az ügyvéd.....	21
3.1 A Wesselényi-per	21
3.1.1 Az okok	21
3.1.2 A per megindulása.....	22
3.1.3 A per kifogásolási szakasza.....	24
3.1.4 Érdemi szakasz és az ítéletek	28
Felhasznált irodalom	33
Tartalomjegyzék	35